

Regiodeal fase II: De versnellingsagenda

Noordoost Friese economie in de versnelling





Uitvoeringsprogramma regiodeal-Noordoost Friese economie in de versnelling

Een gezamenlijk product van overheid, ondernemers en onderwijs in Noordoost Fryslân

Versie: 17 juli 2018

CONCEPT

Inhoud

1. Een regio met veel potentie	4
2. Van Regiodeal naar Versnellingsagenda	7
3. Slagvaardig programma	9
4. Een programma met impact	13
5. Samen investeren	16
6. Samen realiseren	20
7. Voortgangsmonitor	22
8. Versnellingsagenda	24

1 ■ Een regio met veel potentie

Noordoost Fryslân heeft de ambitie om uit te groeien tot een sterke economische regio waar ondernemerschap en innovatie een grote rol spelen. In de regio zijn van oudsher de sectoren agrifood, maakindustrie (in het bijzonder metaal) en bouwnijverheid sterk aanwezig. Dit zijn de meest stuwende en innovatieve sectoren in de regio. Deze sectoren herbergen veel mkb'ers die onbekend zijn bij het grote publiek, maar wereldwijd koploper zijn binnen hun respectievelijke branches. Ondernemers in de regio zien volop kansen om hun bedrijf en daarmee de regio ook in de toekomst te laten floreren. Een bloeiende economie zorgt ook voor een leefbare en vitale omgeving waar het goed wonen en werken is.

Agenda Netwerk Noordoost (ANNO I en II), de regionale samenwerking in Noordoost Fryslân van zes gemeenten, de provincie en Wetterskip, heeft de afgelopen jaren samen met maatschappelijke en economische partners in de regio gewerkt aan de sociaal-economische ontwikkeling van de regio, met als doel dat het een aantrekkelijke regio is om te wonen, werken en recreëren. Een recente mijlpaal in de regionale samenwerking was de ondertekening van de Regiodeal in juli 2017. 42 partijen vanuit overheden, het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen en andere actoren, hebben zich verbonden aan deze deal. Inmiddels zijn de projecten uit deze eerste fase uitgewerkt in concrete businesscases, zodat een concreet uitvoeringsprogramma ontstaat: de zogeheten 'Versnellingsagenda Noordoost Fryslân'. Op 24 september zullen partijen deze Regiodeal fase II tijdens het congres "Doorschakelen naar een hogere versnelling" ondertekenen. Met deze Versnellingsagenda wil de regio de economische structuur versneld versterken.

De partijen hebben zich met de Regiodeal verbonden aan de ambitie om de maximale potentie voor de regio, een groei van het BRP met € 400 miljoen in 2025 te realiseren. Dat komt neer op een economische groei van 18% (jaarlijks gemiddeld 1,7%). Daarmee weet de regio de werkgelegenheid voor 30.600 werknemers te stabiliseren en tegelijk een grote innovatieslag te maken waarmee de arbeidsproductiviteit zal stijgen met 18%. Dit is nodig om concurrerend te blijven en de gewenste groeispurong te maken.

Dit is voor de Noordoost Friese economie een trendbreuk met de afgelopen decennia die zich hebben gekenmerkt door achterblijvende economische cijfers ten opzichte van het landelijke beeld. Zo groeide de regio in de afgelopen 10 jaar 6% minder, is het verschil in arbeidsproductiviteit met het landelijke gemiddelde slechts minimaal afgenomen en daalde de werkgelegenheid met 2,5% (t.o.v. landelijk een stijging van 7,5%) en de potentiële beroepsbevolking met 7% (ten opzichte van landelijk 0%). Het realiseren van de ambitie van de versnellingsagenda vraagt om een maximale inspanning van alle partijen maar zal de Noordoost Friese economie weer vitaal en toekomstbestendig maken. Natuurlijk gaan we de realisatie van deze ambitie nauwgezet jaarlijks monitoren. We willen leren van onze successen maar ook de zaken die beter kunnen om te kunnen bijsturen. De trein is nu van het station

vertrokken en het is de kunst om de vaart erin te houden. Onze inspanningen maar ook economisch onvoorziene omstandigheden kunnen de verwachte aankomsttijd beïnvloeden.

De analyses laten zien dat door inzet op de stuwende sectoren agrifood, metaalindustrie, (overige) maakindustrie, bouwnijverheid en toerisme en recreatie deze groei te realiseren is. Als deze stuwende sectoren goed presteren, gaat het ook goed met de rest van de economie, want het levert werk op voor verzorgende beroepen zoals de accountant, de dienstverlener in de ICT en de detailhandel.

Vooraf in de maakindustrie en de bouw kent Noordoost Fryslân een aantal ‘verborgen kampioenen’. Spelers die veelal wereldwijd actief zijn, vaak koplopers binnen hun branche of niche, die bij het grote publiek onbekend zijn. Een aantal voorbeelden zijn Stertil (hefconstructies voor voertuigen), Hellema Hallum (koekjesfabriek), Solid Steel Structures (expert in dynamisch belaste, beweegbare staalconstructies), PTH Groep (audiovisuele communicatie), Wijbenga (stand- en tentoonstellingsbouw) en Dijkstra Draisma (totaaloplossingen in de bouw). Binnen de maakindustrie is kenmerkend voor de regio dat veel individuele bedrijven zich bezighouden met de bewerking van metaal en productie van metalen toepassingen, maar het product is telkens anders. Dit is kansrijk voor een sterke regionale economie, waarin ondernemers elkaar niet wegconcurreren maar elkaar opzoeken voor innovaties. In de agrifood wordt reeds geëxperimenteerd met precisielandbouw om daarmee de productiviteit in de primaire sector te verhogen. Het relatief grote en diverse landbouwareaal maakt dat dit in potentie nog veel kan opleveren. Ook zit er muziek in de samenwerking met de verwerkende industrie, want Noordoost Fryslân telt een aantal bedrijven in de voedingsmiddelenindustrie. De regio wil volop inzetten op deze kansrijke sectoren. Hiermee krijgt de hele regionale economie een stimulans: in meer ondersteunende sectoren zoals de zorg (een belangrijke sector met veel werkgelegenheid) zal een toename van werkgelegenheid te zien zijn.

Een vitale economie zal ook een impuls vormen voor de leefbaarheid van de regio. Een aantrekkelijke regio, waar het goed wonen, werken, leren en recreëren is, bindt goede arbeidskrachten en bedrijven. Deze investeren op hun beurt in de regio en vormen het middenkader van bijvoorbeeld het verenigingsleven. De ambitie is om zo ook te streven naar verbetering op de volgende indicatoren en daarmee in te spelen op de gevolgen van demografische veranderingen (bijvoorbeeld een verwachte daling van de potentiële beroepsbevolking): werkgelegenheid (stabilisatie: gezien de trendmatige daling van werkgelegenheid en beroepsbevolking is dit ambitieus), beroepsniveau beroepsbevolking (verkleinen verschil met Nederlands gemiddelde), gemiddeld besteedbaar inkomen (verkleinen van het verschil met de rest van Nederland), schoolverlaters (in verhouding meer leerlingen met een havo- of vwo-diploma van school) en WOZ-waarde (indicator van woon- en leefklimaat, verkleinen van het verschil in WOZ-waarde met de rest van Nederland). In onderstaande tabel zijn de streefwaarden verder toegelicht.

Indicator	Stand (2015)	Streefwaarde (2025)
BRP	Ca. € 2,3 mld. in 2015	€ 2,7 mld. (+ € 400 mln.)
Aantal banen	Noordoost Fryslân telt in 2015 ca. 39.000 banen, waarvan ca. 30.000 meer dan 15 uur (grote banen) en ca. 9.000 minder dan 15 uur (kleine banen). Samen zijn deze banen goed voor ca. 30.600 fte (voltijdsbanen).	30.600 fte (stabilisatie)
Beroepsbevolking werkzaam op hoger beroepsniveau	Iets minder dan 37% van de beroepsbevolking werkt op beroepsniveau 3 of 4 (de twee hoogste niveaus). Landelijk is dit ruim 46%. Het verschil tussen de regio en het Nederlands gemiddelde is 9,5%-punt.	Het verschil tussen Noordoost Fryslân en het Nederlands gemiddelde is afgenomen tot maximaal 5%-punt.
Gemiddeld besteedbaar inkomen	In Noordoost Fryslân is het gemiddeld besteedbaar inkomen per persoon € 13.100, voor personen met inkomen gedurende het hele jaar is dat € 18.200. Landelijk is dit respectievelijk € 15.100 en € 20.600.	Het verschil in besteedbaar inkomen is afgenomen tot maximaal € 1.500 (prijsspeil 2015) voor beide groepen personen.
Schoolverlaters	Tussen 2011 en 2014 verliet 62% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs in Noordoost Fryslân (woongemeente) school met een vmbo-diploma. De rest verliet school met een havo of vwo-diploma. Landelijk lag deze verhouding op 55-45.	In Noordoost Fryslân ontvangen relatief gezien even veel leerlingen een vmbo diploma als landelijk.
WOZ-waarde	In Noordoost Fryslân is de gemiddelde WOZ-waarde ca. € 163.000 in 2015, landelijk ligt dit op € 206.000. Oftewel dit ligt ca. 26% hoger.	De gemiddelde WOZ-waarde in Nederland ligt maximaal 20% hoger dan in Noordoost Fryslân.

De Versnellingsagenda kent drie programmalijnen, namelijk onderwijs en arbeidsmarkt, innovatie en ondernemerschap en doorontwikkeling van regionale samenwerking. Hier horen diverse projecten bij. De eerste fase van de agenda was gericht op concretisering van deze projecten. Het resultaat is deze Versnellingsagenda.

De Versnellingsagenda is daarmee een bod van de regiopartijen (onderwijs, overheid, provincie en ondernemers) aan het Rijk om de vitaliteit van de economie en de leefbaarheid van Noordoost Fryslân versneld te versterken. Het sluit daarmee naadloos aan op de ambities van het kabinet voor regionale economische structuurversterking, de stimulering van de innovatieve maakindustrie, de versterking van het technische beroepsonderwijs, de leefbaarheid in de krimpgebieden en de transitie naar een duurzame economie. Dit om de BV Nederland als geheel toekomstbestendig te maken, niet alleen in de Randstad, maar juist ook in het Randland!

2. Van Regiodeal naar Versnellingsagenda

De Versnellingsagenda is het resultaat van een langlopend programma om het woon-, leef- en vestigingsklimaat in Noordoost Fryslân te versterken. Begonnen als een initiatief in de regio is het inmiddels een sterke beweging waaraan overheid, ondernemers en onderwijs binnen en buiten de regio volop meedoen. Ook de provincie en het Rijk participeren nu volop. Een mooi resultaat daarvan was de regiodeal die op 17 juli 2017 is ondertekend en in de afgelopen periode is opgewerkt tot een uitvoeringsprogramma in cocreatie met alle relevante spelers.

Regiodeal fase II

Noordoost Fryslân werkt sinds 2012 in regionaal verband, met ANNO, aan de sociaal-economische ontwikkeling van de regio waarin het goed wonen, werken en recreëren is. In drie omvangrijke programma's wordt hier hard aan gewerkt op het gebied van wonen en leven, grien en blauw en economie. Een goed samenspel kortom van economische vitaliteit aan de ene kant en leefbaarheid en vestigingsklimaat aan de andere kant. Mooie resultaten daarin met direct economische impact zijn het afgesloten bedrijventerreinenconvenant en de inmiddels voltooide 'Centrale As' (N356). Binnen het thema economie heeft ANNO zich de afgelopen jaren vooral gericht op het verhogen van het algemeen kennis- en onderwijsniveau in de regio en het vergroten van het innovatievermogen van het mkb.

De regio heeft hiervoor met het Rijk samengewerkt door bijvoorbeeld als proeftuin 'Maak verschil' mee te doen. Het doel van de proeftuin was drieledig. In de eerste plaats het bepalen van het regionaal economische profiel van Noordoost Fryslân en ten tweede de uitwerking van het profiel en ambitie in een door de 3 o's gedragen meerjarenprogramma. Ten derde is afgesproken te zoeken naar bestuurlijke leerpunten, vooral in de relatie tussen regio en provincie en het betrekken van gemeenteraden bij de regionale opgave. Een van de resultaten van de proeftuin was een regiodeal waarin partijen zich verbonden aan een gezamenlijke ambitie en aan de agenda om deze ambitie te realiseren.

Na de ondertekening van de regiodeal in juli 2017 is de regio voortvarend aan de slag gegaan met diverse projecten. Sommige konden zelfs direct al starten met de uitvoering: het innovatiecluster Bouw is van start gegaan en er zijn stevige stappen gezet in de ontwikkeling van de Bouwcampus. Ook is direct de regionale samenwerking op gang gebracht en is onder andere hierdoor gewerkt aan een sterker imago van de regio.

Op het moment van ondertekening waren de eerste verkenningen naar concrete projecten geformuleerd. De mate van concreetheid varieerde van eerste aanzetten tot bijna uitvoerbaar. In de periode augustus 2017-april 2018 hebben de partijen van de regiodeal de ambities, programmalijnen en projecten uit de versnellingsagenda verder geconcretiseerd en voorzien van breder draagvlak.

Cocreatie

De uitwerking van regiodeal naar uitvoeringsprogramma is gedaan in cocreatie: overheden, ondernemers en onderwijs hebben allen vanuit hun eigen kennis, ideeën en netwerken de projecten geüpdatet en geconcretiseerd. Via onder meer focusgroepen, intervisiebijeenkomsten, een-op-een consultatie is er een zeer rijke oogst aan ervaring en ideeën in de projecten ingebracht door ondernemers, vertegenwoordigers van ondernemers, vertegenwoordigers uit het onderwijs, kennismakelaars, bedrijfscontactfunctionarissen en andere ambtenaren. Hiermee is een brede beweging in de regio op gang gebracht van ondernemers, onderwijs en overheid die in concrete projecten doelgericht inzetten op de sterke punten van de regio. Juist in de combinatie en verbinding zit vaak de innovatie. Door bijvoorbeeld biobased te verbinden met de bouw, maar ook door ondernemers die op het oog niet in dezelfde keten zitten maar wel in dezelfde sector, te verbinden met “shared facilities”. (zie onderstaande voorbeelden). Het uitvoeringsprogramma is daarmee het visitekaartje van een innovatieve regio geworden. Door in te spelen op het specifieke karakter van de regio en de ondernemers en onderwijspartijen aan zet te brengen zal innovatie de basis van groei kunnen vormen.

In de projecten is waar mogelijk aangesloten bij bestaande (boven)regionale initiatieven en beleid. Op deze manier hebben de projecten zoals die nu zijn uitgewerkt voor dit uitvoeringsprogramma een breed draagvlak in de regio. Ook buiten de regio is zoveel mogelijk aansluiting gezocht. Te denken valt aan provinciale projecten rond duurzaamheid, initiatieven op het gebied van 3D metaalprinting, kennisprojecten met de RUG en bovenregionale samenwerking op het gebied van beroepsonderwijs.

Doordat het grootbedrijf beperkt aanwezig is in de regio en het mkb redelijk versnipperd is, is het belang van samenwerking tussen overheid, onderwijs en ondernemers niet te onderschatten. De regio heeft geen grote bedrijven, zoals ASML in de Brainportregio of DSM in Limburg die de aangewezen spelers zijn om de regionale ontwikkeling en innovatie te trekken. Daardoor is het aan een samenwerkingsverband van ondernemers, overheid en onderwijs om partijen te verbinden en innovatie aan te sturen.

Voorbeeld Bouwcampus: innovatie in cocreatie

In Dokkum wordt een fysieke testlocatie opgezet waarin kennis wordt gedeeld en nieuw te ontwikkelen producten van mkb-bedrijven gericht op industrieel (en circulair) bouwen getest (en gepresenteerd) kunnen worden. Bij de inrichting van deze bouwcampus is de vraag van het bedrijfsleven leidend. De kennismakelaar bouw heeft bijvoorbeeld bij het regionale bedrijfsleven opgehaald waar er behoefte aan is. Dit heeft ertoe geleid dat veel bedrijven willen participeren, meedenken en kennis willen delen: ze zien direct de toegevoegde waarde. Open samenwerking en daarmee innovatie ligt voor het oprapen!

3. Slagvaardig programma

De Versnellingsagenda bestaat uit een samenhangend pakket aan projecten waar overheden, ondernemers en onderwijs zich voor willen inzetten. 9 projecten, verdeeld over 3 programmalijnen zorgen dat het verdienvermogen van de regio op peil wordt gehouden door met elkaar innovatiever te worden (meer doen met minder mensen) en slim om te gaan met de arbeidskrachten die er in de regio zijn. Dat doen we door het optimaal benutten van het potentieel aan arbeidskrachten in Noordoost Fryslân en de omliggende gebieden (programmalijn 1 onderwijs en arbeidsmarkt), door in te zetten op versterking van het innovatief vermogen en ondernemerschap in de regio (programmalijn 2 innovatie en ondernemerschap) en door hiervoor op regioniveau een goede bestuurlijke en organisatorische infrastructuur in te richten (programmalijn 3 doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing).

De projecten worden hieronder kort toegelicht. In paragraaf 7 zijn de projecten uitgewerkt.

Programmalijn 1	Onderwijs en arbeidsmarkt
1a	Mobiliteitscentrum
1b	Wendbaar vakmanschap
1c	Bouwen aan ambitie
Programmalijn 2	Innovatie en ondernemerschap
2a	Campus voor bouwen en nieuwe materialen
2b	Shared facilities center
2c	Lerend ondernemerschap
2d	Economische en ecologische versterking landbouw
Programmalijn 3	Doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing
3a	Organisatie uitvoering regiodeal
3b	Regiomarketing en destinationmarketing

1. Onderwijs en arbeidsmarkt

Van het primair onderwijs tot omscholing van werknemers: een leven lang leren draagt bij aan goede werknemers van de toekomst. Leerlingen krijgen met stages en voorbeelden zicht op mogelijkheden om later in de regio te gaan werken, met goede (bij)scholing blijven werknemers van nu en de toekomst goed voorbereid op de arbeidsmarkt en ook doelgroepen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt moeten weer aan het werk kunnen. Zo blijven er genoeg en goede werknemers beschikbaar om de regionale economie te laten floreren.

a. Mobiliteitscentrum

Om beter te kunnen anticiperen op veranderingen en fluctuaties in vraag, aanbod, overschotten en tekorten op de regionale arbeidsmarkt wordt met een op te richten arbeidsmobiliteitsplein gekomen tot één regionale arbeidsbemiddeling. Een vitale coalitie van UWV, ondernemers en

overheden, met onderwijsinstellingen als partner, maken het zo mogelijk om zowel mensen vanuit een uitkering aan werk te helpen als werknemers die van baan willen/moeten veranderen.

b. Wendbaar vakmanschap

Onder de noemer wendbaar vakmanschap werken ondernemers en onderwijs aan goedgeschoold personeel (van de toekomst), met name in de sectoren metaal, bouw, agrofood en zorg, op vmbo- en mbo-niveau. Het gaat om de doelgroepen: leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs, werkgevers en werknemers die zich moeten bijscholen, mensen die in de kaartenbak van het UWV zitten of dreigen te komen en analfabete mensen. Het onderwijs op verschillende niveaus ontwikkelt in samenspraak met het bedrijfsleven lesprogramma's, die in 2019 in een pilot als keuzeprogramma's voor een aantal enthousiaste bedrijven en werknemers wordt getest. Daarnaast wordt onder andere gewerkt aan betere kennisdeling tussen bedrijven, kennis- en innovatiecentra en het onderwijs.

c. Bouwen aan ambitie

Het Programma Bouwen aan Ambitie ontwikkelt het ondernemend en innovatief gedrag van leerlingen, leerkrachten en ouders. Er worden doorlopende ambitieroutes ontwikkeld en geïmplementeerd om onderwijs en levenslang leren te versterken, verder te innoveren en onderwijs-arbeidsmarkt aansluiting duurzaam te verbeteren. In themalabs, zoals het Techlab, Digilab en Zorglab, werken leerlingen/studenten samen met docenten, onderzoekers en professionals aan *challenges* op alle niveaus (po, vo, mbo, hbo en wo).

2. Innovatie en ondernemerschap

Een van onderop ontwikkeld innovatieprogramma met focus geeft de stuwende sectoren bouw, metaalindustrie en agrifood een dusdanige kwalitatieve impuls dat de rest van de regionale economie hier ook van profiteert. Dit wordt nog eens versterkt door een cross-sectoraal programma dat ondernemers kennis laat delen innovatie leert te vermarkten, zodat de kennis geëxporteerd kan worden.

a. Campus voor bouwen en nieuwe materialen

Een fysieke testlocatie, de 'bouwcampus', wordt opgezet waarin de expertise van het mkb en de regionale kennis van de kennisinstellingen gecombineerd worden om tot een verdere uitwerking, testen(en inbedding) van Industrieel bouwconcept te komen. De campus is gericht op procestechnologie (o.a. automatisering en robotisering), het versnellen van de marktintroductie van producten en de ontwikkeling van circulaire producten voor de bouw.

b. Shared Facilities Center

Het innovatiecluster metaal kan een sterke impuls krijgen met een gezamenlijke locatie (of gebruik makend van elkaars bestaande locaties) voor een of meerdere gedeelde faciliteiten (denk bijv. aan een aantal 3D-printers, shared services, een ruimte voor testopstellingen etc.), een zogenaamd shared facilities center. Veel bedrijven hebben niet zelfstandig voldoende massa om grootschalige investeringen te doen in nieuwe faciliteiten, apparaten e.d. en zouden dergelijke apparaten op deze manier wel kunnen gebruiken.

c. Lerend ondernemerschap

Op verschillende manieren wordt kennisdeling tussen ondernemers gestimuleerd en gefaciliteerd om het ondernemerschap in de regio te versterken. Met name procesinnovaties in de maakindustrie lenen zich voor kennisdeling, zonder de eigen concurrentiepositie in gevaar te brengen. Met mini-masters, *webinars* en kennisbijeenkomsten wordt geïnvesteerd in kennisnetwerken en kennisverspreiding. Met versnellingstafels worden ondernemers ondersteund om een innovatief idee door te ontwikkelen naar een businessplan en met de methodiek Kansrijk Eigen Baas worden startende ondernemers ondersteund.

d. Economische en ecologische versterking landbouw

De regio heeft tot doel om in Noordoost Fryslân een economisch slim en ecologisch verantwoorde agrarische sector te hebben, die als kennislab kan fungeren voor de rest van Nederland ('van krimp naar kraamkamer'). Hierin is ook de verbinding tussen agri en food, tot een agrifoodcluster van belang. Met het project "Fjildlab Noordoost Fryslân" wordt ingezet op productkennis en kwaliteit en kennis over landbouwgrond, gecombineerd met alle denkbare technologieën en er worden stappen gezet naar uitvoeringsplannen en verdienmodellen. Dit gebeurt op acht thema's, van gezonde bodem tot duurzame energie, mest, voer en voeding. Daarnaast wordt afstemming en verbinding met andere regionale projecten gezocht, zoals de publiek-private samenwerking Biobased Economy Friesland en het Brûsplak.

3. Doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing

Om de projecten te realiseren is een goede regionale infrastructuur nodig. Door slimme samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs wordt de potentie voor innovatie vergroot. Deze krachtige, innovatieve regio kan dan ook in de etalage worden gezet op het gebied van wonen/werken en toerisme.

a. Organisatie uitvoering regiodeal (3 o's)

Een platform geeft vanuit overheid, ondernemers en onderwijs adequaat sturing aan de programmering en uitvoering van de regiodeal, vanuit het besef dat de regiodeal de gezamenlijke ambitie vanuit overheid, ondernemers en onderwijs verwoordt. De voortgang van de uitvoering wordt continu bijgehouden en waar nodig gestimuleerd. Daarnaast komt er voor ondernemers (en onderwijs) één duidelijke toegangspoort voor hun vragen. Ook worden nieuwe initiatieven in de gedefinieerde groeisectoren aangejaagd en verder gebracht. Kennismakelaars werken per sector aan de verheldering van de vraag van bedrijven voor kennisinstellingen en stimuleren de ontwikkeling en doorvertaling van kennis naar kunde naar kassa. Op deze manier wordt de kenniscomponent bij bedrijven verder ontwikkeld en het innovatief vermogen en de vermarkting van innovaties gestimuleerd. Kennismakelaars werken onderling ook nauw samen. Voor de innovatieclusters bouw en metaal zijn kennismakelaars al aan de slag, het innovatiecluster agrifood wordt ook voorzien van een kennismakelaar.

b. Destinatiemarketing en regiomarketing

Het toeristisch-recreatieve aanbod in de regio wordt in de markt gezet, om de regio in binnen- en buitenland beter te profileren en de bestedingen in de sector te laten toenemen. Tegelijk worden de verschillende toeristisch-recreatieve elementen in de regio meer met elkaar en met

het aanbod in geheel Friesland verbonden. De ontwikkeling van duurzaam toerisme kan een economische pijler van de regio worden. Met een nieuwe marketingstrategie richt de regio zich ook op het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid en vermindering van het vertrek vanuit de regio, het liefst zelfs vestiging van relatief jonge huishoudens (veelal gezinnen) in de regio. Begonnen wordt met het aantrekken van bedrijven en toekomstige werknemers in de agrofoodsector. Om de marketing ook fysiek waar te maken (goed vestigingsklimaat voor bedrijven vraagt bijvoorbeeld om goede bedrijventerreinen) wordt de koppeling met ANNO gemaakt.

4. Een programma met impact

We willen impact hebben met dit programma. Tijdens het samenstellen van het pakket hebben we gemonitord of de investeringen en projecten genoeg zijn en ideeën aangescherpt, opgeschaald en bijgewerkt om onze ambitie in 2025 te gaan halen. Met een monitor houden we ook voor de toekomst bij welk effect de projecten hebben op de regionale economie. Deze impactmeting is gebaseerd op diverse benchmarks, verschillende vergelijkbare projecten en trajecten in regio's als Zuid-Limburg, en landelijke kengetallen. De conclusie is dat met het pakket het mogelijk moet zijn de ambitie van de regio van € 400 miljoen groei van het BRP en de stabilisatie van het aantal arbeidsplaatsen te realiseren: een trendbreuk is daarmee een feit.

Project	Investerings t/m 2025	Aandeel investerings
Mobiliteitscentrum	€ 14.950.000	26%
Wendbaar vakmanschap	€ 3.150.000	5%
Bouwen aan ambitie	€ 3.050.000	5%
Campus voor bouwen en nieuwe metalen	€ 1.134.000	2%
Shared facilities center	€ 4.800.000	8%
Lerend ondernemerschap	€ 3.555.000	6%
Economische en ecologische versterking landbouw	€ 16.220.000	28%
Organisatie uitvoering regiodeal	€ 5.200.000	9%
Regiomarketing en destinatiebranding	€ 5.400.000	9%
Totaal	€ 57.460.000	100%

Economisch vliegwiel

Met de structuurversterkende projecten en de bijbehorende investeringen is bijna € 57,5 miljoen gemoeid in de periode tot 2025.

In het kader van de proeftuin 'Maak verschil' heeft de regio haar economische potentie geraamd op een groei van het BRP van € 400 miljoen tot 2025, waarbij vooral de maakindustrie (metaal), de bouw, de landbouw en recreatie en toerisme de stuwende sectoren zijn.¹ Deels zal de economie zich autonoom ontwikkelen, maar extra sprongkracht wordt gerealiseerd door met de genoemde projecten een vliegwiel op gang te brengen. Het structurele effect hiervan kan aan de hand van de eerder genoemde benchmarks worden geraamd op een kleine € 100 miljoen tot 2025. De projecten richten zich voor een belangrijk deel op innovatie en onderwijs en hebben daarmee een spin off op de gehele economie. Door in te zetten op een offensief pakket op

¹ Public Result: Economisch profiel en ambitie Noordoost Fryslân, studie in het kader van proeftuin 'Maak verschil', maart 2017

arbeidsmarkt en onderwijs, met name in de projecten Bouwen aan ambitie en Wendbaar vakmanschap, zorgen we ook dat de vervangingsvraag (5.250 werknemers die met pensioen gaan) opgevangen kan worden met arbeidskrachten uit de regio. Een inschatting leert dat circa 45% hiervan (2.400) vanuit leerlingen kan komen die voortgezet onderwijs in de regio hebben gevolgd. Het overige deel zal door om-, her- en bijscholingstrajecten in de regio aan de slag kunnen blijven. Door de gerichte investeringen in scholing en ambitie kan de economie daarnaast meer dan de trend groeien: de arbeidsproductiviteit van de werknemers stijgt doordat hun opleiding goed aansluit bij het werk dat ze doen en hen goed heeft voorbereid op innovaties in hun sector. Mensen die nu aan de kant staan komen aan het werk.

De projecten op het gebied van innovatie en ondernemerschap laat de arbeidsproductiviteit nog verder stijgen, doordat kansrijke cross-overs tussen sectoren worden gerealiseerd, het contact tussen kennisinstellingen en ondernemers structureel wordt (bijvoorbeeld in de bouwcampus) en innovaties beter vermarkt worden. Om dit van de grond te laten komen is een regionale organisatie nodig die verbindt, faciliteert en samenwerkingspartner wordt van bovenregionale partners.

Nadat het vliegwiel op gang is gebracht wordt deze verder aangejaagd doordat met open innovatie kennis wordt verspreid, goede voorbeelden worden gedeeld en daardoor steeds meer ondernemers aan kunnen haken en de innovatieve kennis verder in de regio en daarbuiten wordt geëxporteerd. Met een marketingstrategie wordt de regio als innovatieve koploper geprofileerd, wat ook weer nieuwe ondernemers zal trekken.

Trendbreuk

Door de juiste dingen te doen (inzetten op de sterkste sectoren en de arbeidsmarkt) en deze goed te doen (concrete projecten, gedragen door de 3 o's) brengt de versnellingsagenda een vliegwiel (directe impact) van naar schatting € 100 miljoen op gang. Dit zal de (deels autonome) groei in Noordoost Fryslân aanjagen naar het verwachte niveau van € 400 miljoen.

Hiermee wordt een trendbreuk gerealiseerd. De afgelopen jaren is de werkgelegenheid in de regio gedaald en is het Bruto Regionaal Product minder dan landelijk gestegen. Door de extra impuls groeit de economische vitaliteit, blijft de werkgelegenheid behouden en kan de leefbaarheid voor de regio daarmee ook in stand worden gehouden. De als gevolg van innovatie sterk toenemende arbeidsproductiviteit leidt bij een gelijkblijvend aantal arbeidsplaatsen tot aanzienlijke economische groei. Als de investeringen niet worden gedaan, zal de regio erop achteruit gaan en bestaat het risico dat de regio minder aantrekkelijk wordt om er te wonen en te werken en zal een dalende potentiële beroepsbevolking en een economische terugval alleen maar versterkt worden. Voor de regio betekent deze trendbreuk dat het verdienend vermogen van de regio in stand gehouden wordt en daarmee de economische vitaliteit en leefbaarheid behouden blijven. Het gemiddelde beroepsniveau van de bevolking zal stijgen, doordat een deel van de functies hoogwaardiger worden en de werknemers (van de toekomst) daarvoor worden opgeleid. Het betekent ook dat het gemiddeld besteedbaar inkomen zal stijgen.

Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan de economische ontwikkeling van heel Nederland. Het BRP neemt niet alleen toe, ook zijn er spin-off effecten naar bedrijven in andere regio's in de vorm van orders of het kunnen toepassen van innovaties. Er wordt meer belasting afgedragen en er worden relatief minder uitkeringen verstrekt. Andere (krimp- en anticipeer)regio's in Nederland kunnen leerpunten uit Noordoost Fryslân benutten voor economische structuurversterking en de bijbehorende (bestuurlijke) organisatievorm.

In onderstaande figuur zien we de impact in beeld:

	BRP 2015	BRP 2025 (doel)	Vervangingsvraag werknemers ²	Extra werknemers	Vliegwiel regiodeal	Aandeel in BRP 2025 (doel)	Aandeel investeringen
Bouwnijverheid	€ 178.000.000	€ 214.000.000	590	310	€ 12.400.000	7,9%	6,9%
Metaalindustrie	€ 113.000.000	€ 141.000.000	200	30	€ 7.500.000	5,2%	11,8%
Overige (maak)industrie	€ 405.000.000	€ 494.000.000	490	-135	€ 13.200.000	18,2%	15,7%
Agrifood	€ 315.000.000	€ 409.000.000	650	-270	€ 21.200.000	15,0%	30,4%
Toerisme en recreatie	€ 51.000.000	€ 57.000.000	230	90	€ 1.600.000	2,1%	1,3%
Overig	€ 1.243.000.000	€ 1.405.000.000	3.100	0	€ 41.500.000	51,7%	33,7%
Totaal	€ 2.305.000.000	€ 2.720.000.000	5.250	25	€ 97.400.000	100%	100%

De investeringen worden in die sectoren gedaan waar het meeste resultaat verwacht mag worden. In de agrifoodsector wordt 30% van de investeringen uit het investeringspakket gedaan, terwijl deze sector 15% van het BRP uitmaakt. In de metaalindustrie wordt 12% geïnvesteerd, terwijl deze sector maar 5% van het BRP uitmaakt. De regio zet naar verhouding sterk op deze twee sectoren in omdat we verwachten daarmee de grootste versnelling aan de economie te geven.

² Vervangingsvraag zoals berekend in Economisch profiel en ambitie Noordoost Fryslân. Verdeling van de totale vervangingsvraag over de sectoren, naar het aandeel banen per sector op de hele regio.

5. Samen investeren

De Versnellingsagenda is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, ondernemers en onderwijs. Daarom investeren zowel overheidspartijen (EU, Provincie, gemeente) als ondernemers en onderwijs. Om deze ontwikkeling op gang te brengen op die terreinen waar economie en onderwijs kunnen accelereren zal de overheid de infrastructuur leveren die maakt dat andere partijen ook gaan investeren. Als de overheid de eerste stap zet qua investeringen zal dit voldoende vertrouwen creëren bij het bedrijfsleven om te volgen.

Met het maatregelenpakket is een investering van € 57.460.000,- gemoeid tot 2025. De partijen die in de verschillende projecten als partner zijn genoemd ambiëren de groei van € 400 miljoen te realiseren. De businesscases en de monitor laten zien dat dit een solide en onderbouwde verwachting is.

Partijen zijn de volgende kostenverdeling overeengekomen:

We verwachten circa € 5,6 miljoen aan EU-subsidies te kunnen besteden (bijna 10% van de investeringen). Het Europees Sociaal Fonds (ESF) en het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) worden voor de projecten Mobiliteitscentrum, Wendbaar Vakmanschap, Lerend Ondernemerschap (ESF) en Economische en Ecologische versterking landbouw (ELGF en ELFPO) aangeschreven. Provincie Fryslân en de zes gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Dongeradeel, Ferwerderadeel, Kollumerland c.a. en Tytsjerksteradiel investeren samen € 11,4 miljoen (bijna 20% van de investeringen). Het bedrijfsleven zal met bijna € 9,9 miljoen (ruim 17% van de investeringen) zijn bijdrage leveren en het onderwijs met ruim € 2,9 miljoen (ruim 5% van de investeringen). We doen het Rijk in het kader van de regio-envelop een propositie van € 27,7 miljoen (ruim 48% van de investeringen). In totaal bedraagt het investeringspakket € 57,5 miljoen. De verdeling per project is in onderstaande tabel te zien.

Project	Investerings tot 2025				
	Totaal	EU-bijdrage	Versnellingsagenda: provincie, gemeenten en regio- envelop	Bedrijfs- leven	Onderwijs
Mobiliteitscentrum	€ 14.950.000	€ 1.610.000	€ 9.200.000	€ 3.450.000	€ 690.000
Wendbaar vakmanschap	€ 3.150.000	€ 315.000	€ 2.205.000	€ 315.000	€ 315.000
Bouwen aan ambitie	€ 3.050.000	€ -	€ 2.440.000	€ -	€ 610.000
Campus voor bouwen en nieuwe metalen	€ 1.134.000	€ -	€ 850.000	€ 284.000	€ -
Shared facilities center	€ 4.800.000	€ -	€ 3.100.000	€ 1.700.000	€ -
Lerend ondernemerschap	€ 3.555.000	€ 403.000	€ 2.536.000	€ 616.000	€ -
Economische en ecologische versterking landbouw	€ 16.220.000	€ 3.244.000	€ 9.732.000	€ 2.433.000	€ 811.000
Organisatie uitvoering regiodeal	€ 5.200.000	€ -	€ 4.160.000	€ 520.000	€ 520.000
Regiomarketing en destinatiebranding	€ 5.400.000	€ -	€ 4.860.000	€ 540.000	€ -
Totaal	€ 57.460.000	€ 5.572.000	€ 39.084.000	€ 9.858.000	€ 2.946.000
	100%	9,7%	68,0%	17,2%	5,1%
Provincie/gemeenten Regio-envelop			19,8% (€ 11,4 miljoen) 48,2% (€ 27,7 miljoen)		

Ten aanzien van de EU-subsidies moet worden opgemerkt dat dit een eerste globale raming is. Zo worden subsidies voor de economische en ecologische versterking van de landbouw per afzonderlijk project aangevraagd en toegekend.

Beleidsrijk investeren voor het Rijk

Met zijn bijdrage van € 27,7 miljoen realiseert het Rijk een beleidsrijke investering die het belang van de BV Nederland dient. De investeringen dragen bij aan de doelen van het regeerakkoord, de doelen zoals geformuleerd rond de Regio Envelop (ministeries van LNV en BZK) en de opgaven uit het Interbestuurlijke Programma (IBP) dat in 2018 is gestart.

Het regeerakkoord noemt de specifieke aandachtspunten van krimpregio's die via extra geld in het gemeente- en provinciefonds de ruimte krijgen. Op het gebied van onderwijs is er in het regeerakkoord aandacht voor het regionale arbeidsmarktperspectief van het mbo: beroepsopleidingen moeten voldoende aansluiten op het regionale beroepenveld. Het kabinet gaat daarnaast onderzoeken hoe het onderwijsprogramma van mbo-opleidingen verbeterd kan worden door meer ruimte te bieden voor innovatie en regionale invulling van het

onderwijsprogramma. Op verschillende manieren versoepelt het kabinet regelingen rond kosten voor omscholing van werknemers. Er wordt ook meer geïnvesteerd in de ondersteuning van mensen in een arbeidsongeschiktheidsregeling. Daarnaast moet bijscholing beter geborgd worden met een individuele leerrekening voor alle Nederlanders met een startkwalificatie. De projecten in dit uitvoeringsprogramma onder programmalijn 1 geven deze ambities regionale 'handen en voeten'.

Op het gebied van economie en innovatie is er ruimte voor regionale en sectorale proefprojecten en wettelijke experimenteerruimte. De economische kansen die de thema's energietransitie/duurzaamheid/circulaire economie en landbouw/water/voedsel bieden krijgen meer aandacht in het topsectorenbeleid. De projecten 'Economische en ecologische versterking landbouw' en de 'campus voor bouwen en nieuwe materialen' sluiten hier naadloos op aan. Afspraken uit het nationaal Klimaat- en energieakkoord kunnen met deze genoemde projecten regionale invulling krijgen: de afspraak dat nieuwbouw in 2021 niet meer op gas wordt verwarmd en de bestaande woningvoorraad verduurzaamd moet worden vraagt een omslag in het bouwen, waar de bouwcampus zijn bijdrage aan kan leveren. Op het gebied van landbouw heeft het kabinet extra aandacht voor de ontwikkeling en verspreiding van kennis en goede voorbeelden over duurzame landbouw. Het Rijksbrede programma circulaire economie wordt uitgevoerd, met onder andere de prioriteiten biomassa en voedsel, maakindustrie en bouw. Het kabinet inventariseert ook welke knelpunten in regelgeving, toezicht en handhaving duurzame innovaties in de weg staan en mogelijk opgelost kunnen worden. Het project 'Economische en ecologische versterking landbouw' kan hierin bijvoorbeeld als proeftuin fungeren.

Voor regionale opgaven heeft het Rijk € 950 miljoen beschikbaar tot en met 2022. Regio's zijn aan zet om hun regionale opgaven op te pakken, het Rijk gaat een partnerschap aan wanneer regionale opgaven een bovenregionale uitstraling hebben of de draagkracht van de regio te boven gaan. Met het budget wil het Rijk bijdragen aan de brede welvaart van Nederland. De propositie die met dit uitvoeringsprogramma Noordoost Fryslân wordt gedaan geeft hier vorm aan door te investeren in projecten die de leefbaarheid van de regio in stand zullen houden, de economische structuur versterken, het onderwijs en de arbeidsmarkt een kwaliteitsimpuls geven en de landbouw innovatief en duurzaam laten ontwikkelen.

Met het Interbestuurlijke Programma geeft het Rijk richting aan het gezamenlijk oppakken van maatschappelijke opgaven die zich op lokaal, regionaal, nationaal, Europees en mondiaal niveau manifesteren en alleen op te lossen zijn als de verschillende overheden samenwerken. Dit uitvoeringsprogramma sluit aan bij de opgave 'Regionale economie als versneller' uit de gezamenlijke agenda. Het Rijk constateert dat economische dynamiek zich in toenemende mate op regionale schaal voordoet en heeft de ambitie om op die schaal de beleidsinzet interbestuurlijk en integraal met elkaar te verbinden. Dit uitvoeringsprogramma is een realisatie van die ambitie: regionale partners uit overheid, bedrijfsleven en onderwijs verbinden zich aan een regionale economische aanpak en maken daar concrete afspraken over.

Beleidsrijk investeren voor de provincie

Ook de provincie Fryslân werkt aan de realisatie van de eigen beleidsdoelen met investeringen in het kader van dit uitvoeringsprogramma. In het pakket 'Wurkje mei Fryslân' werkt de Provincie aan een sterke economie. De provincie heeft een scherpe visie op de opgaven en kansen voor de regio, die resulteert in vijf lijnen waarlangs de provincie de economische structuur versterkt. Het gaat om faciliteren en begeleiden van mkb, beschikbaar stellen van kapitaal, het versterken van de werking van de Friese arbeidsmarkt, de versterking van het vestigingsklimaat en het stimuleren en ondersteunen van internationaal ondernemen. Ook wil de Provincie dat Fryslân in 2025 de meest gunstige ontwikkelregio van Nederland is op gebied van circulaire economie. De Provincie ziet de overgang naar een circulaire economie als een geweldige kans voor het Friese mkb om geld te verdienen aan nieuwe circulaire business modellen. Daarmee kan het mkb nieuwe werkgelegenheid creëren. De bouwcampus, de investeringen in de landbouw en het project lerend ondernemerschap kan deze ambitie van circulaire economie mede waarmaken.

6 ■ Samen realiseren

Slagvaardig toewerken naar een stip op de horizon

Een uitvoeringsplatform dat bestaat uit vertegenwoordigers van de 3 o's gaat zo slagvaardig mogelijk sturing geven aan de uitvoering van de regiodeal. Er is continu zicht op de voortgang van de uitvoering van de regiodeal en, daar waar nodig, worden maatregelen genomen om de doelen van de projecten alsnog te halen. Daarnaast worden nieuwe initiatieven in de gedefinieerde stuwende sectoren aangejaagd en verder gebracht. Uiteraard wordt hierbij een nauwe samenwerking met de regionale ANNO-organisatie gezocht. De regio wil deze organisatie nauw laten aansluiten bij de ambitie van de regiodeal en deze zo slim mogelijk inrichten, waarbij verantwoordelijkheden eenduidig zijn belegd. Voorop staat de energie van de partners, die vooral zit in de gezamenlijke opgaven. We willen dus geen grote organisatie waarin "alles met alles" wordt verbonden, maar effectieve groepen die met focus werken aan die opgaven waarin de samenwerking leidt tot "1+1=3". Daarvoor wil de regio de huidige samenwerkingsverbanden van de 3 o's die organisch zijn gegroeid slimmer organiseren (we vinden dit ook terug in de derde programmalijn van de regiodeal (doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing)).

De regio Noordoost Fryslân kent al verschillende initiatieven die overheden, ondernemers en onderwijs met elkaar verbinden. Bijvoorbeeld de Gouden Driehoek, Kenniswerkplaats, Kennislab en Kennis- en Innovatiehuis Noordoost Fryslân (KEI). Dit toont aan dat de bereidheid tot samenwerking bij de partijen zeer hoog is en dat partijen elkaar in ieder geval al wel kennen. Wel is er nog sprake van versnippering en het is niet altijd even duidelijk hoe samenwerkingsinitiatieven zich tot elkaar verhouden en of er mogelijk sprake is van overlap. Dit heeft tot gevolg dat er nog een stille reserve in de gezamenlijke slagkracht zit. Partijen in de regio erkennen dit ook en momenteel is een proces in de regio gaande om de krachten van deze initiatieven te bundelen o.a. met een gezamenlijke toegangspoort. Dit is een eerste stap naar een slagvaardiger regio. Tevens is er afgesproken dat de Gouden Driehoek een nieuwe start zal maken met een nieuw gedragen bestuur afkomstig van de 3 O's. De diverse initiatieven op het snijvlak van de 3 O's worden grotendeels gefinancierd vanuit de overheden. De overheden hebben er belang bij dat de 'stille reserve' zo optimaal mogelijk wordt benut om de ambities uit de Regiodeal te realiseren. Dit past bij de lijn die de uitvoerende organisaties met elkaar hebben besproken: met elkaar toewerken naar een stip op de horizon, waarbij het samenvoegen van de drie organisaties een mogelijkheid is.

Op welke manier de Gouden Driehoek, Kenniswerkplaats, Kennislab en KEI georganiseerd worden en samen de uitvoeringsorganisatie vormen wordt in oktober 2018 door deze partijen besloten en geïmplementeerd.

Flexibele en slimme uitvoering

Per project wordt een trekker benoemd die bestuurlijk het project van gewicht kan voorzien. In wisselende coalities van lokale, regionale en bovenregionale partners worden de projecten uitgevoerd. Er zal flexibel worden samengewerkt met partners binnen en buiten de regio, op verschillende schaalniveaus (lokaal, regionaal, bovenregionaal, landelijk), naar gelang de opgave. Per project wordt dus ook nauw samengewerkt met de betreffende ministeries. We sluiten aan bij bestaande netwerken die de regio overstijgen of zich buiten de regio bevinden daar waar het meerwaarde heeft voor beide kanten. We hebben daarmee de ambitie om onze regio structureel aangehaakt te houden bij de beste netwerken op (boven)provinciaal niveau, zodat we op thema's die ons beide aangaan zo goed mogelijk samen kunnen werken en van elkaar kunnen profiteren. Er wordt tussen overheden samengewerkt (horizontaal tussen bijvoorbeeld gemeenten en verticaal tussen bestuurslagen), tussen overheden, kennis- en onderwijsinstellingen en bedrijfsleven, en er wordt over sectoren heen samengewerkt (bijvoorbeeld tussen de agrisector en de bouwsector). In al deze varianten zijn de partners gelijkwaardig.

Met het uitvoeringsprogramma wordt fase 1 van de regiodeal afgerond en gaat fase 2 van start. De fase van planvorming is afgerond en er ligt voor alle projecten een concrete business case die uitgevoerd kan worden. Tegelijk kent het uitvoeringsprogramma een dynamisch karakter. Voor een groot deel van de projecten is de uitvoering namelijk al begonnen en gaandeweg zullen de projecten op basis van de voortgang, resultaten van verkennend onderzoek, nieuwe partners enz. worden aangevuld. Resultaat is een gefaseerde aanpak waarbij de projecten ieder in eigen tempo worden uitgevoerd en doorontwikkeld. Het tempo wordt uiteindelijk bepaald in overleg met de betrokken partners. Zij moeten ook de tijd en ruimte hebben om aan de slag te zijn met deze projecten. Niet alles kan tegelijk. Daarbij blijft ruimte voor nieuwe initiatieven die een bijdrage kunnen leveren aan onze gezamenlijke ambitie. Daarnaast is er ruimte om te leren: welke partners zijn onmisbaar, welke inzet kan van de verschillende partners verwacht worden, is een brede coalitie nodig of kan een kleine kopgroep net zo goed de eerste stappen zetten? Alle betrokken partners zullen al doende leren wat wel en niet werkt en daar hun vervolgstappen op aanpassen.

7 ■ Voortgangsmonitor

Met dit uitvoeringsprogramma hebben we een solide pakket met projecten die gebaseerd is op de behoefte en ambitie van de regio, van de ondernemers en onderwijspartijen, en aangejaagd wordt door de overheid. Hiermee wordt het vliegwiel van de economie op gang gebracht en neemt de innovatie een vlucht, waardoor sprake zal zijn van economische structuurversterking. Verschillende partners willen zich hieraan verbinden, in het uitspreken van een gedeelde ambitie en in het doen van investeringen.

Het pakket met projecten wordt gedragen door innovatie, zowel technische innovatie als procesinnovatie: vernieuwende producten en processen worden gecreëerd, waardoor er meer gedaan kan worden met minder mensen en slim wordt omgegaan met de arbeidskrachten die er nu en in de toekomst zijn. In de samenwerking tussen partners zullen deze innovaties ook een plek moeten krijgen: de partners zullen ervan overtuigd raken dat open innovatie, het delen van kennis en goede voorbeelden, een accelererend effect heeft op de hele economie. De ene open innovatie leidt weer tot nieuwe innovaties. Het is daarbij goed denkbaar dat een aantal innovaties ook hun vruchten kunnen afwerpen in andere regio's.

We zullen dit proces van innovatie monitoren, om te leren hoe innovatie zich ontwikkelt en om bij te houden of we met onze projecten op de goede weg zitten om de economie structureel te versterken. We richten daarom een monitor in die per project/businesscase de voortgang bijhoudt en daarmee ons inzicht geeft in de randvoorwaarden voor innovatie. De eerste meting zullen we over twee jaar uitvoeren.

Tegelijkertijd hebben diverse partners zich verbonden aan de projecten door investeringen te doen. Deze partners willen weten of hun investeringen het maatschappelijke rendement leveren dat we nu verwachten. We geven hen een 'plek in de cockpit' om de voortgang met de monitor bij te houden. De monitor voeden we daarom met indicatoren voor economische groei, innovatie, werkgelegenheid, inkomen, beroepsniveau, opleidingsniveau en WOZ-waarden. Het gaat in ieder geval om de volgende indicatoren:

BRP	Werkgelegenheid in banen	Besteedbaar inkomen per inwoner
Arbeidsproductiviteit per sector (toegevoegde waarde per werknemer)	Opleidingsniveau beroepsbevolking	WOZ-waarden
Investeringen per sector	Beroepsniveau beroepsbevolking	Arbeidspendel
Beroepsbevolking (werkzaam en niet-werkzaam)	Aandeel mkb	Bedrijfsvestigingen

Door de ontwikkeling en inspanningen in de regio op deze onderwerpen te volgen, kunnen we zien of er al iets terug te zien is van de inzet in het economisch resultaat van de regio. Hoe scoort de regio op deze indicatoren, en hoe is deze score ten opzichte van provinciale en landelijke ontwikkelingen? Als de regio goed presteert op deze indicatoren, mag verwacht worden dat de regio inzet op de goede dingen en er sprake is van economische structuurversterking.

Deze monitor geeft input om het gesprek met 'aandeelhouders' te voeren en om als samenwerking van overheid, onderwijs en ondernemers waar nodig bij te sturen om de doelen te behalen. We willen leren van onze successen maar ook van de zaken die beter kunnen om te kunnen bijsturen. De trein is nu van het station vertrokken en het is de kunst om de vaart erin te houden. Onze inspanningen maar ook economisch onvoorziene omstandigheden kunnen de verwachte aankomsttijd beïnvloeden.

De Fryske Akademy en NHL Hogeschool zullen de voortgang tweejaarlijks monitoren.

8 ■ Versnellingsagenda

nr titel

1A Mobiliteitscentrum

1B Wendbaar vakmanschap

1C Bouwen aan ambitie

2A Campus voor bouwen en nieuwe metalen

2B Shared facilities center

2C Lerend ondernemersnetwerk

2D Economische en ecologische versterking landbouw

3A Organisatie uitvoering regiodeal

3B Regiomarketing en destinatiemarketing

1.a Mobiliteitscentrum
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
- Door de demografische veranderingen (ontgroening/vergrijzing en krimp) treedt een daling van het werknemerspotentieel op, waardoor bedrijven moeilijker aan personeel kunnen komen. Veel Noordoost Friese bedrijven verwachten in de toekomst knelpunten op de arbeidsmarkt. Op dit moment is in vrijwel alle sectoren een tekort aan arbeidskrachten. Het tekort is niet alleen kwantitatief maar ook kwalitatief (vooral tekort aan MBO 3-4 en HBO). Bedrijven denken echter vaak cyclisch als het gaat over de arbeidsmarkt en anticiperen niet op de verwachte ontwikkelingen. Er kunnen naast tekorten ook overschotten ontstaan, bijvoorbeeld in de administratieve sector. - Sommige bedrijfstakken en bedrijven zijn gevoelig voor- en afhankelijk van de wereldmarkt. Noordoost Fryslân kent relatief veel bedrijven die weliswaar niet de omvang van een multinational hebben, maar wel op wereldschaal actief zijn. De afhankelijkheid van de wereldeconomie leidt tot fluctuaties in vraag en aanbod van het (technische) personeel bij deze bedrijven. - De (maak)industrie is sterk vertegenwoordigd in de regio en heeft behoefte aan goed opgeleid technisch personeel (bijvoorbeeld mbo-gechoolde procesoperators). Door verdergaande automatisering verdwijnt niet alleen werkgelegenheid, er komt ook werkgelegenheid bij, maar dit vraagt wel iets anders van de werknemer van de toekomst. Zij moeten kunnen omgaan met bepaalde machines of software. - De arbeidsparticipatie is weliswaar hoog, maar een aantal mensen is toch nog werkloos. Zowel voor henzelf als voor de bedrijven in de regio is het van belang hen zoveel mogelijk te stimuleren om weer tot de arbeidsmarkt toe te treden en hen zo nodig daarin te begeleiden en bij- of om te scholen. Dat geldt ook voor mensen die vrijwillig het arbeidsproces hebben verlaten en weer aan het werk willen (herintreders). Er is beter zicht nodig op mensen die werk zoeken om over meer arbeidskrachten te beschikken. - Een belangrijke vraag is hoe mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt weer goed functionerende werknemers kunnen worden. Daarbij moet worden uitgegaan van een positieve insteek: de focus op wat werkzoekenden wel kunnen in plaats van op hun beperkingen. - Laaggeletterdheid is een probleem dat zich grotendeels achter de schermen afspeelt. Juist die mensen moeten echter geholpen worden. Dat vraagt niet alleen veel van de betreffende personen, maar ook van de bedrijven. De Participatiewet kan als stok achter de deur fungeren, maar daarnaast zouden ondernemers, overheden en onderwijsinstellingen (de 3 O's) de handen ineen moeten slaan om een sluitende keten te vormen voor arbeidsbemiddeling en –toeleiding. Gezamenlijk kunnen zij mensen op een positieve wijze stimuleren en faciliteren weer tot de arbeidsmarkt toe te treden. Van uitkering naar werk heeft nauwe relaties met andere onderdelen van de arbeidsmarkt die aan de orde komen, met name arbeidsmobiliteit en een leven lang leren. Vaak zal namelijk sprake moeten zijn van bij- of omscholing. Op het WERKplein in Leeuwarden is een LeerWerkLoket ingericht waar de werkgevers en de beroepsbevolking van Friesland op afspraak terecht kunnen met al hun vragen over leren en werken. - Het uiteindelijke doel is om te kunnen anticiperen op veranderingen en fluctuaties in vraag, aanbod, overschotten en tekorten. Hiervoor zijn essentieel: een hoge arbeidsmobiliteit in de regio en bewustwording bij bedrijven door inzichtelijk te maken wat de ontwikkelingen in de komende jaren zullen zijn en hoe daar nu op ingespeeld kan worden. Hiervoor is voldoende aanbod aan her- en bijscholing nodig (zie businesscase 1B). Noordoost Fryslân kan daarmee een proeftuin voor flexibilisering van de arbeidsmarkt worden met oog voor de belangen van bedrijven en werknemers. - De businesscase richt zich niet alleen op werknemers die van baan (moeten) veranderen, maar ook op zij-instromers, mensen met een uitkering (zoals WW en bijstand) niet-uitkeringsgerechtigde werklozen en mensen zonder diploma/voldoende startkwalificaties. - Voor een duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt is het bij zowel werkenden als niet-werkenden noodzakelijk om door om- en bijscholing nieuwe skills te ontwikkelen. Dat vraagt om nieuwe vormen van samenwerking tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden resulterend in een samenwerkingsovereenkomst. Er lopen al initiatieven: zowel Friese Poort als Friesland College zijn bezig om een soort LTS op te zetten. KEI heeft het initiatief genomen op deze twee initiatieven meer bij elkaar te krijgen. Er is hiermee een koppeling met businesscase 1C Blijvend Ontwikkelen. Een zevental Friese bedrijven in de foodsector hebben samen met de provincie Fryslân en de HBO- en MBO-instellingen in de provincie de PPS 'wendbaar vakmanschap in lerende organisaties' afgesloten. Het project richt zich niet alleen op de huidige en toekomstige werknemers, maar ook op de bedrijven als lerende organisaties. Samen met de Kenniswerkplaats kan de PPS in Noordoost Fryslân worden geïmplementeerd en tevens worden verbreed naar andere sectoren dan alleen de foodsector. - De regio heeft verder al een aantal praktische projecten lopen om mensen weer aan het werk te krijgen. Een voorbeeld is het Metselproject Bouma dat de gemeente Achtkarspelen is gestart: mensen uit de bijstand of via het UWV worden omgeschoold voor de bouw- en installatiebranche. Er zijn ook initiatieven, vaak per sector, op een hoger schaalniveau (Noord Nederland). Deze worden momenteel in kaart gebracht. - Er is momenteel sprake van een versnipperde arbeidsbemiddeling (elke gemeente heeft zijn eigen kaartenbak). Samenwerking tussen UWV, gemeenten en bedrijven is daarvoor nodig. Het is gewenst te komen tot één regionale arbeidsbemiddeling (mobiliteitscentrum) om zowel mensen vanuit een uitkering aan werk te helpen als werknemers die van baan willen/moeten veranderen.
Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: - In 2019 tot een samenwerking (mobiliteitscentrum Noordoost Fryslân) te komen, gebaseerd op een vitale coalitie van UWV, ondernemers en overheden, met onderwijsinstellingen als partner, die gericht is op het matchen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Deze partijen en het ministerie van SZW dragen ook zorg voor de benodigde financiering (inclusief bijscholing). Dat maakt het mogelijk om: - Werkzoekenden 'in de kaartenbakken' aan werk te helpen; - Schaarse beroepen en arbeidskrachten flexibeler in te zetten binnen de regio; - Bij fluctuaties in productie eenvoudig capaciteit op- of af te bouwen; (oudere) Werknemers of herintreders de mogelijkheid te bieden stage te lopen bij (andere) bedrijven. - In 2019 aansluiting bij de PPS 'wendbaar vakmanschap in lerende organisaties' en verbreding naar ook andere sectoren dan alleen de bouw/metaal/techniek.
<u>Nadere uitwerking voor doelgroep werkzoekenden</u> - Inrichten pilot voor een aantal bedrijven (in een gemeente of sector) in de regio voor mensen met een uitkering: een soepel lopend proces van sollicitatie tot baan. Een van de lopende projecten op dit gebied kan een aanknopingspunt voor de pilot zijn. Gericht op bedrijven: hoe kunnen werkgevers werkzoekenden zo goed mogelijk aan een baan krijgen? 1 aanspreekpunt voor ondernemers over om- en bijscholing - Samenwerking in regelgeving - Samenwerking tussen werknemers, werkgevers en overheid - Maatwerk: verschillende sectoren vragen verschillende dingen van werkzoekenden. - Organiseren van 2 workshops/seminars per jaar over duurzame inzetbaarheid, werknemer van de toekomst en organisatie van de toekomst gelieerde onderwerpen; 30 aangesloten werkgevers < 20 fte en 10 aangesloten werkgevers > 20 fte; 20 succesvolle matches in de arbeidspool per jaar 75 succesvolle matches per jaar in de Bouw/Metaal/Techniek (via opleidingspool en directe matching); 30 BBL-trajecten per jaar tijdens dienstverband na bemiddeling en stage door het mobiliteitscentrum; - Voor 300 langdurig werklozen en arbeidsbeperkten per jaar een beter inzicht in hun capaciteiten en competenties; - Voor 300 langdurig werklozen en arbeidsbeperkten per jaar een e-portfolio samenstellen; - Bestaande initiatieven van uitkering naar werk samen laten werken - Ervaringen pilot voor sector bouw/metaal/techniek gebruiken voor opschalen naar hele regio en alle bedrijven. - Het terugbrengen van het aantal werkzoekende werklozen tot een minimale frictiewerkloosheid door hen actief te begeleiden en te stimuleren bij het (opnieuw) betreden van de arbeidsmarkt.

• Oprichten van een opleidingspool om zij-instromers te faciliteren. De opleidingspool bestaat uit zij-instromers vanuit de doelgroepen langdurig werklozen, kortdurend werklozen uit krimpsectoren, potentieel werklozen uit krimpsectoren, baanveranderaars, statushouders, schoolverlaters en arbeidsbeperkten • Flankerende maatregelen analoog aan VDL Nedcar project in Limburg. • De businesscase richt zich in eerste instantie op 100 extra reïntegratietrajecten per jaar vanaf 2019 voor mensen in de bijstand, WW of met een (arbeids)beperking die weer aan een baan worden geholpen. Hiermee komen tot 2025 600 mensen aan een baan. <u>Nadere uitwerking voor doelgroep om- en bijscholing</u> • Een aparte analyse uit te voeren (door UWV) om in beeld te krijgen wat de risicoberoepen zijn en waar op lange termijn tekorten en overschotten gaan ontstaan. • Een up to date informatiesysteem op te zetten dat voor alle betrokkenen inzicht geeft in vraag en aanbod op de arbeidsmarkt op lange termijn, kwantitatief en kwalitatief (benodigde en beschikbare competenties). • Een hogere mate van arbeidsmobiliteit binnen de regio zorgt voor een grotere veerkracht in de regio, een verbetering van de arbeidsproductiviteit (want werknemers leren meer en hebben meer plezier in hun werk) en mogelijkheid tot een (nog) hogere arbeidsparticipatie <meetbaar maken>. • 125 stages per jaar bij werkgevers in de regio via de opleidingspool • Tot 2025 worden ca. 1.500 mensen bemiddeld (ca. 5% van werkgelegenheid bij maximaal potentiescenario). Om van deze pilots een succes te maken zal tevens in samenspraak met het UWV en het ministerie van SZW moeten worden gezien hoe de regeldruk kan worden vermindert door met name regels die belemmerend werken op te heffen of aan te passen.
2. Partners Trekkers: KEI om te komen tot een mobiliteitscentrum, als samenwerkingsvorm tussen het bedrijfsleven, UWV, het onderwijs, de regionale overheidspartijen en eventueel andere partijen als werkgevers- en werknemersorganisaties. • Gemeenten (Werk & Participatie) • Metselproject Bouma en andere initiatieven • Uitzendbureaus • UWV • Fritech • KEI • Werkgevers(-organisaties) • Werknemersorganisaties • Werkleerbedrijf NEF • Caparis • Werkbedrijf Fryslân (inclusief de Arbeidsmarktregio) • De Gouden Driehoek: samenwerkingsverband 3 O's • Kennislab • Kenniswerkplaats • Onderwijsinstellingen: ROC De Friese Poort, Friesland College, Nordwin College • Ministerie van SZW • Nieuwe partners in het kader van het (tevens te verbreden) project 'wendbaar vakmanschap in lerende organisaties'.
3. Planning en mijlpalen Looptijd project: ontwikkeling 2017-2018, uitvoering 2018-2025 Mijlpalen mobiliteitscentrum: • Afronding haalbaarheidsonderzoek mobiliteitscentrum: april 2018 • Overeenkomsten onderwijs en ondernemers: 2^e helft 2018 • Oprichten mobiliteitscentrum en uitwerking plan van aanpak: 1^e helft 2019 Mijlpalen reïntegratietrajecten: • Verbinden bestaande projecten en initiatieven: 2^e helft 2018 • Aanstellen enthousiaste trekkers: 2^e helft 2018 • Start pilot: 2018 • Start fase 2 (opschalen) o.b.v. evaluatie fase 1: 2019 Mijlpalen bemiddelingstrajecten: • Instellen projectorganisatie en uitvoeren analyse: begin 2018 • Implementatie, waaronder ontwikkelen informatiesysteem en bemiddelingstrajecten: 2019-2025

4. Projectorganisatie

Benodigd budget:

Kostenraming	
Oprichting en exploitatie mobiliteitscentrum 2018-2025	€ 900.000
extra inspanning 100 reïntegratietrajecten/jaar 2018-2025	€ 6.440.000
1.500 bijscholingstrajecten 2018-2025	€ 6.900.000
flankerend beleid (5%)	€ 710.000
Totaal	€ 14.950.000

Kostenverdeling	
EU subsidies (ESF)	€ 1.610.000
Provincie Fryslân/lokale overheden/Regio-envelop	€ 9.200.000
Bedrijfsleven (w.o. O&O fonds en transitievergoeding werknemers)	€ 3.450.000
Onderwijs	€ 690.000
Totaal	€ 14.950.000

EU: 25% re-integratiestrajecten

Provincie/lokale overheden/regio-envelop: 75% re-integratiestrajecten, mobiliteitscentrum en flankerend beleid, 40% bijscholingstrajecten

Bedrijfsleven: 50% bijscholingstrajecten

Onderwijs: 10% bijscholingskosten

1.B Wendbaar vakmanschap: werkgevers en werknemers die in een veranderende arbeidsmarkt goed en met plezier blijven presteren
1. Doel en (meetbare) resultaten
- De globalisering van de economie en de voortschrijdende technologie vereisen een flexibele arbeidsmarkt met een groot adaptief vermogen van zowel werkgevers en werknemers als het gaat om het ontwikkelen van kennis en skills. Grote technologische bedrijven met veel hoogopgeleide werknemers spelen hier goed op in, voor het in Noordoost Fryslân sterk aanwezige MKB met werkgevers en werknemers met overwegend een vmbo of mbo opleidingsniveau is het een uitdaging. Dit geldt in de eerste plaats voor de drie topsectoren metaal, bouw en het agrifood cluster, maar bijvoorbeeld ook voor de zorg. - De aansluiting tussen (beroeps-)onderwijs en arbeidsmarkt kan beter volgens velen. Zwart-wit gesteld vinden ondernemers het onderwijs niet van voldoende niveau, het onderwijs merkt juist te weinig van ondernemersbetrokkenheid. Bedrijven moeten gestimuleerd worden om verder te kijken dan alleen hun eigen, huidige vraag naar personeel, maar na te denken over de werknemer van de toekomst binnen hun sector. Daarmee kunnen ze gezamenlijk een concrete vraag bij onderwijsinstellingen neerleggen, en samen met het onderwijs een deel van het curriculum opzetten en invullen. Zo kan het onderwijs beter samenwerken met de arbeidsmarkt. - Wendbaar vakmanschap richt zich op verschillende doelgroepen: - Het begint op de basisschool. Met het project ‘Bouwen aan ambitie’ worden leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs vroegtijdig voorbereid op de (technologische) wereld van morgen. Hiermee wordt de basis gelegd voor wendbaar vakmanschap. Zie hiervoor de businesscase 1.C. - Wie in zijn jeugd onvoldoende opleiding heeft gehad moet op latere leeftijd kunnen bijscholen, wie er pas op latere leeftijd achter komt dat hij of zij iets anders wil doen of talenten ontdekt, moet een opleiding kunnen volgen om een switch te maken en volwassenen moeten in een snel veranderende wereld hun kennis en competenties actueel kunnen houden om zo hun arbeidsmarktpositie op peil te houden en te werken aan verbetering van hun positie. Wendbaar vakmanschap houdt dan ook na de schoolperiode niet op. Werkgevers en werknemers zullen voortdurend moeten bijscholen. Dat kan door terug te gaan naar school. Maar het kan ook binnen bedrijven, bijvoorbeeld voor werknemers die op een lager niveau instromen en worden bijgeschoold door oudere vakbekwame werknemers die dan fysiek minder belastend werk gaan doen (‘schoorsteentrek’). - Specifieke aandacht is nodig voor de oudere medewerkers (55-65 jaar) die niet meer zo makkelijk meekunnen. De vergrijzing van de arbeidsmarkt en het feit dat werknemers langer door zullen moeten blijven werken (nu 67, in de toekomst misschien 72) betekent dat werknemers hun kennis en competenties meer dan vroeger op peil moeten houden. Voor Noordoost Fryslân met een sterk vergrijzende arbeidsmarkt is dit zeker van belang. Aandachtspunten zijn dat sommige werkgevers en werknemers dit niet (meer) opbrengen en dat er weinig tijd is voor bij- en omscholing. - Voor mensen die in de kaartenbak van het UWV zitten of hierin dreigen te komen, is het belangrijk dat zij bekend zijn met omscholingsmogelijkheden zowel binnen als tussen sectoren (sector mobiliteit). Niet meer, zoals nu vaak het geval is, eerst werkloos worden en dan omscholen. Met andere woorden; werknemers moeten duurzaam inzetbaar zijn. In die zin is er een raakvlak met businesscase 1.A het mobiliteitscentrum. - Een extra aandachtspunt is het alfabetiseringsprobleem in de regio. Dit probleem wordt opgepakt met de code-scholen (leerprogramma vanuit Frankrijk). Zie businesscase 1.C. - Een knelpunt is dat de noodzaak van blijvend ontwikkelen vaak bij laag opgeleide werknemers en werkgevers niet urgent wordt gevonden en onvoldoende in beeld is. Voor wat betreft de bedrijven is bewustwording van zowel werknemers als werkgevers essentieel. Werkgevers en werknemers moeten vroegtijdig bekend zijn met de eventuele noodzaak om te scholen. Men moet meer inzicht krijgen in hun eigen loopbaan. Goede voorlichting en communicatie, en mogelijk incentives zijn dan ook heel belangrijk. - In het onderwijs is essentieel dat er goede doorgaande leerlijnen komen vanuit het vmbo en avo naar het mbo (met de nadruk op techniek). Voor het mbo zullen er voldoende moderne, goed geoutilleerde techniekfaciliteiten moeten komen. Dat vraagt om forse investeringen binnen het onderwijs en bedrijfsleven, om het aldaar beschikbaar stellen van faciliteiten. Dit kan leiden tot langere reistijden voor de leerlingen, met als mogelijke consequentie dat leerlingenvervoer noodzakelijk is. Ook doorgaande leerlijnen vanuit mbo naar hbo (en eventueel naar wo) verdient aandacht. Voor specialisatie van het mbo en de doorstroming naar het hbo en eventueel wo is bovenregionale samenwerking nodig (Drachten, Leeuwarden en Groningen). - De kennisoverdracht hoeft ook niet alleen vanuit het onderwijs te komen, maar ook door deskundigen vanuit het bedrijfsleven. De bijdrage van het bedrijfsleven kan verder bestaan uit het bieden van voldoende gekwalificeerde stageplekken. - De businesscase sluit aan en bouwt voort op al lopende initiatieven: - De Kenniswerkplaats Noordoost Fryslân is bezig met het opzetten van een specifieke project ‘wendbaar vakmanschap’, waarbij wordt gestreefd naar een goede aansluiting van (beroeps-) onderwijs en de huidige en toekomstige arbeidsmarkt in de agrifoodsector. Een zevental Friese bedrijven in de foodsector heeft samen met de provincie Fryslân en de HBO- en MBO-instellingen in de provincie de PPS ‘wendbaar vakmanschap in lerende organisaties’ afgesloten. Het project richt zich niet alleen op de huidige en toekomstige werknemers, maar ook op de bedrijven als lerende organisaties. Het vraagt tevens om nieuwe vormen van samenwerking tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden. Samen met de Kenniswerkplaats kan de PPS in Noordoost Fryslân worden geïmplementeerd en tevens worden verbreed naar andere sectoren dan alleen de foodsector, zoals de twee andere topsectoren (metaal en bouw) en mogelijk de zorg. - Fijldlab kent in de agrifoodsector de kenniskring ‘techniek in de landbouw’ ontwikkelt initiatieven in de circulaire economie. - Een pilot wendbaar vakmanschap in de kleinmetaal, en wendbaar vakmanschap krijgt ook aandacht in het jaarthema van VNO/NCW Noord: “Erken je talent” en “Bright grey”. - Een landelijk voorbeeld is verder de versnellingsagenda die techniekbranches en het ministerie van OCW voor het techniekonderwijs gaan opstellen om de tekorten aan technische vakmensen terug te dringen. - NHL-Stenden in Leeuwarden heeft sinds 2016 een lectoraat ‘wendbaar vakmanschap’, dat wetenschappelijke ondersteuning aan de businesscase kan leveren. De opgave is dan in eerste instantie ook niet het ontwikkelen van nieuwe initiatieven maar het verbinden en stroomlijnen van deze initiatieven en het bundelen van de krachten. - In eerste instantie richt de businesscase zich op koplopers in het bedrijfsleven en het onderwijs, later kan een bredere uitrol plaats vinden. Bovendien moet politiek de vraag worden beantwoord of de overheid dit wil stimuleren. - Met deze inspanningen is het mogelijk om de vervangingsvraag van de toekomst zoveel mogelijk te beantwoorden met arbeidskrachten uit de eigen regio.
Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: - Het komen tot een duidelijk aanspreekbare organisatiestructuur die het begrip ‘wendbaar vakmanschap’ verder kan concretiseren en een uitwerking geeft in concrete programma’s en (meetbare) resultaten voor de drie topsectoren (landbouw, metaal en bouw) en de zorg. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij initiatieven die in de regio en provincie lopen. De hieronder genoemde elementen maken daar deel van uit. - Vanuit Wendbaar Vakmanschap een bijdrage leveren om bedrijven, onderwijsinstellingen en overheden gezamenlijk de transitie te laten realiseren naar een nieuwe manier van continu leren en ontwikkelen. Deze transitie is noodzakelijk om huidige en potentiële toekomstige medewerkers die competenties te laten ontwikkelen die zij nodig hebben in de voortdurend veranderende omgeving. Bedrijven moeten lerende organisaties worden waar studenten en medewerkers gefaciliteerd worden om te leren en waar de hiervoor benodigde kennis beschikbaar is. Scholen moeten studenten en andere lerende voorbereiden op voortdurend veranderende functies. Beide, onderwijs en bedrijfsleven, hebben concepten nodig die medewerkers en studenten stimuleren en faciliteren de regie te nemen op hun eigen ontwikkeling – de ontwikkeling tot wendbare vakmensen. - Het in samenspraak met het bedrijfsleven ontwikkelen van lesprogramma’s door het onderwijs op de verschillende niveaus om te komen tot wendbaar vakmanschap bij werkgevers en werknemers. Het kan daarbij ook gaan om het ontwikkelen van online lesmateriaal voor oudere en jongere werknemers. Hierbij dient bij onderwijsinstellingen de bereidheid te zijn om het lesaanbod mede te laten bepalen door het bedrijfsleven, uiteraard binnen wettelijke kaders. - Het geschikt maken van het MBO (dit kan zijn jaarplanning, openingstijden, beschikbaarheid docenten enz.)

• Het maken van afspraken tussen onderwijsinstellingen binnen en buiten de regio om te komen tot doorgaande leerlijnen van vmbo/avo naar mbo (en eventueel naar hbo/wo). Het waar nodig maken van afspraken tussen onderwijsinstellingen om te komen tot specialisatie van opleidingen. • Het maken van afspraken met bedrijven, kennis- en innovatiecentra om hun expertise beschikbaar te stellen aan het (volwassenen-)onderwijs. • Het maken van afspraken met het bedrijfsleven om stageplekken beschikbaar te stellen, (ook financieel) te investeren in zo nodig goede faciliteiten (vergelijkbaar met technieklokalen) dan wel als alternatief het beschikbaar stellen van eigen faciliteiten. • Om- en bijscholing gaat een integraal onderdeel uitmaken van de Bouwcampus (businesscase 2.B). • In 2018 worden kennissessies gehouden in samenwerking met onderwijsinstellingen over de wensen van het bedrijfsleven voor bij- of omscholing. Op basis hiervan het organiseren van een bewustwordingscampagne bij werkgevers en werknemers over het belang van om- en bijscholing. • In 2019 worden pilots uitgevoerd samen met enthousiaste bedrijven en werknemers die een keuzeprogramma krijgen in verschillende sectoren. Te beantwoorden vragen in de pilots: • Met onderwijsinstellingen een Bedrijfskundig Action Lab (BAL) om 4^e jaars studenten bedrijfskunde te laten afstuderen op vraagstukken die worden opgehaald uit de praktijk. Deels gaat het om kennisontwikkeling voor de student, zij leren ondernemer te worden. Maar het gaat ook om oplossingen te vinden voor vraagstukken vanuit het bedrijfsleven. Het idee is om binnen het Kennis- en Innovatiehuis in Buitenpost een 'hub' van de Hanze te plaatsen, waar studenten een werkplek hebben. Het KEI kan vraagstukken bij ondernemers ophalen als opdracht binnen Action Lab. • Is de behoefte vanuit het bedrijfsleven voldoende in beeld? • Welke initiatieven lopen al of zijn in ontwikkeling (vermoedelijk versnipperd)? • Hoe kunnen we bedrijven en werknemers voldoende bewust maken van de noodzaak? • Op basis van ervaringen met de pilots stelt het bedrijfsleven samen met het onderwijs een agenda op. • Vanaf 2020 wordt gestart met meerdere trajecten voor werkgevers en werknemers, circa 50 per jaar. Dit loopt in 2025 op naar een vrijwel complete dekkinggraad van bedrijven in Noordoost Fryslân die personeel faciliteren in een blijvende ontwikkeling.																														
2. Partners																														
Kenniswerkplaats Noordoost Friesland in samenspraak met KEI en Kennislab Noardlike Fryske Walden. De kennismakelaars metaal en bouw, alsmede nog aan te stellen kennismakelaar landbouw (misschien vanuit Fjildlab) kunnen de vraag vanuit het bedrijfsleven ophalen, te beginnen met een koplopers groep die als ambassadeurs optreden. Ook kunnen zij succesvolle projecten demonstreren in het bedrijfsleven om hen te motiveren.																														
Overige partijen: • Onderwijsinstellingen in de regio (VMBO/AVO en MBO) en daarbuiten (MBO, HBO en WO) • De Gouden Driehoek: samenwerkingsverband 3 O's • Kennis- en innovatiecentra • Bedrijven en werkgeversorganisaties (Metaalunie, Bouwend Nederland, LTO) • Werknemersorganisaties • UWV • Project Wonen en Werken (ANNO) • Project Vroegtijdige beroepsvoorlichting (ANNO) • Ministerie van SZW																														
3. Planning en mijlpalen																														
Looptijd project: ontwikkeling 2017-2019, uitvoering 2019-2025																														
Mijlpalen: • Ontwikkeling organisatiestructuur: 2018 • Aansluiting bij de PPS 'wendbaar vakmanschap in lerende organisaties' en verbreding naar ook andere sectoren dan alleen de foodsector. • Survey onder bedrijven: wat is de behoefte, hoe krijg je bedrijven aan tafel (via innovatieclusters), 2018 • Start pilots: begin 2019 • Formuleren gezamenlijke vraag: eind 2019 • Organiseren infrastructuur: doorgaande leerlijnen, eventueel leerlingenvervoer en technieklokalen c.q. faciliteiten bij bedrijven • Uitvoeren meerdere trajecten: vanaf 2020																														
4. Projectorganisatie																														
Benodigd budget: <table><tr><th>Kostenraming</th><th></th></tr><tr><td>Ontwikkelen organisatiestructuur en coördinatie uitvoeringscasus</td><td>€ 200.000</td></tr><tr><td>Ontwikkeling en implementatie wendbaar vakmanschap</td><td>€ 300.000</td></tr><tr><td>Kennissessies</td><td>€ 100.000</td></tr><tr><td>Voorlichtingscampagne</td><td>€ 50.000</td></tr><tr><td>Realiseren techniekfaciliteiten (bij bedrijven, dan wel onderwijsinstellingen)</td><td>€ 1.100.000</td></tr><tr><td>300 trajecten om-/bijscholing (oudere) werknemers</td><td>€ 1.400.000</td></tr><tr><td>Leerlingenvervoer</td><td>p.m.</td></tr><tr><td>Totaal</td><td>€ 3.150.000</td></tr></table> <table><tr><th>Kostenverdeling</th><th></th></tr><tr><td>EU subsidies (ESF)</td><td>€ 315.000</td></tr><tr><td>Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop</td><td>€ 2.205.000</td></tr><tr><td>Bedrijfsleven (O&O fonds en transitievergoeding werknemers)</td><td>€ 315.000</td></tr><tr><td>Onderwijs</td><td>€ 315.000</td></tr><tr><td>Totaal</td><td>€ 3.150.000</td></tr></table> EU: 10% Provincie/lokale overheden/regio-envelop: 70% Bedrijfsleven: 10% Onderwijs: 10%	Kostenraming		Ontwikkelen organisatiestructuur en coördinatie uitvoeringscasus	€ 200.000	Ontwikkeling en implementatie wendbaar vakmanschap	€ 300.000	Kennissessies	€ 100.000	Voorlichtingscampagne	€ 50.000	Realiseren techniekfaciliteiten (bij bedrijven, dan wel onderwijsinstellingen)	€ 1.100.000	300 trajecten om-/bijscholing (oudere) werknemers	€ 1.400.000	Leerlingenvervoer	p.m.	Totaal	€ 3.150.000	Kostenverdeling		EU subsidies (ESF)	€ 315.000	Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 2.205.000	Bedrijfsleven (O&O fonds en transitievergoeding werknemers)	€ 315.000	Onderwijs	€ 315.000	Totaal	€ 3.150.000
Kostenraming																														
Ontwikkelen organisatiestructuur en coördinatie uitvoeringscasus	€ 200.000																													
Ontwikkeling en implementatie wendbaar vakmanschap	€ 300.000																													
Kennissessies	€ 100.000																													
Voorlichtingscampagne	€ 50.000																													
Realiseren techniekfaciliteiten (bij bedrijven, dan wel onderwijsinstellingen)	€ 1.100.000																													
300 trajecten om-/bijscholing (oudere) werknemers	€ 1.400.000																													
Leerlingenvervoer	p.m.																													
Totaal	€ 3.150.000																													
Kostenverdeling																														
EU subsidies (ESF)	€ 315.000																													
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 2.205.000																													
Bedrijfsleven (O&O fonds en transitievergoeding werknemers)	€ 315.000																													
Onderwijs	€ 315.000																													
Totaal	€ 3.150.000																													

Een aantal acties moeten wel worden uitgevoerd maar betreffen afspraken, bijvoorbeeld tussen onderwijs en ondernemers, het komen tot doorgaande leerlijnen en dergelijke. Aangenomen mag worden dat dit kosten met zich meebrengt, dit vraagt inspanning en dus tijd.

Het aantal van 300 is een eerste ruwe inschatting. Het is afhankelijk van de behoefte van bedrijven en de vraag of de trajecten voor 55-plussers dan wel 40-plussers zijn. Er zal dan ook eerst een onderzoek naar de behoefte moeten worden gedaan (3 topsectoren en zorg), nader uit te werken in expertgroep.

Eventueel onderzoeks- en ontwikkelingsfondsen benaderen. Deze kunnen als cofinanciering worden ingezet. Er zijn Europese subsidies (EGF), daarnaast is er het Sociaal Scholingsfonds (actieagenda SER), het regionaal opleidingsfonds en het Sectorfonds Fryslân (zijn de twee laatste hetzelfde?). Budgetten kunnen gestapeld worden.

Er zijn scholingsvouchers vanuit het UWV. Ook is het denkbaar dat mensen die worden ontslagen een deel van de transitievergoeding inzetten (ook van belang voor BC 1A).

Bedrijfskundig Action Lab brengt geen kosten ten laste van de Regiodeal met zich mee, maar zal wel vanuit de regio moeten worden gecoördineerd, gefaciliteerd en georganiseerd moeten worden.

1.C. Bouwen aan Ambitie
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
BAA Perspectief vanuit onderwijs • Toekomstgericht onderwijs. Leerlingen van nu worden opgeleid voor de wereld van morgen. Hoewel we niet weten wat banen van de toekomst zullen zijn, moeten leerlingen worden opgeleid met de juiste vaardigheden en competenties. In het programma Bouwen Aan Ambitie (BAA) nemen we wereldwijde ontwikkelingen op het gebied van de zogenaamde 21e-eeuwse vaardigheden als uitgangspunt voor het ontwikkelen van toekomstgericht onderwijs wat aansluit op de arbeidsmarkt. De businesscase richt zich op het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en MBO. Basisschoolleerlingen worden bijvoorbeeld al door bedrijven uitgenodigd om advies te geven. In het VO vullen de leerlingen ambitiekaarten in: wat kan ik, wat wil ik, wat is er mogelijk in de regio; vanuit het bedrijfsleven wordt dan getracht tot een match te komen. Ouders worden hier in meegenomen. De programma's moeten aansluiten bij 'blijvend ontwikkelen'(businesscase 1B). • NOF is een open regio. De gezamenlijke ambitie van overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven is de regio als woon- en werkgebied. Van krimp een kans maken, we noemen onszelf vanuit BAA een open regio. Een regio die werkt aan het lerende, ondernemende en innovatieve vermogen, omdat dit cruciaal is voor deze beoogde sociaaleconomische ontwikkeling van Noordoost Friesland. Het werken aan nationale en internationale netwerken en kenniscommunities is de basis van het BAA programma. • Belang van zorg en publieke sector voor regiodeal doelen. Naast de (traditionele) mkb sectoren zijn ook het innovatievermogen en ondernemerschap van zorg-, onderwijs-, sociale-, en overheid sector van belang voor de sociaal-economische ontwikkeling. BAA richt zich ook op deze stabiele en snel ontwikkelende sectoren. • Ambitie is cruciaal. In Noordoost Friesland is het streefniveau en ondernemend gedrag (mijden van risico i.p.v. het nemen van initiatieven) van leerlingen, leerkrachten en ouders nog onvoldoende belangrijk. Dit werkt door tot op de arbeidsmarkt. Verder hebben leerlingen een beperkt beeld van de sectoren als zodanig en de variëteit van beroepen daarbinnen en weten in onvoldoende mate wat voor hun een passende ambitieroute is. Bouwen aan ambities is de kern van ons programma. • Levenslange doorlopende leerwegen ofwel ambitieroutes staan centraal. Binnen en buiten reguliere onderwijs werken we aan doorlopende en cross-sectorale routes; juist ook erna in het kader van levenslang leren zijn innovatieve, aansprekende en toekomstgerichte ambitieroutes cruciaal. • Door inspanningen op dit vlak is het mogelijk om de vervangingsvraag van de toekomst zo goed mogelijk te beantwoorden met leerlingen uit het regionale onderwijs. Doelen • Het Programma Bouwen aan Ambitie ontwikkelt het ondernemend en innovatief gedrag van leerlingen, leerkrachten en ouders. Het streven is het ambitieniveau te verhogen, zowel bij de leerlingen als bij de ouders en de leerkrachten. Horizon van jongeren verbreden door ze in aanraking te laten komen met verschillende beroepen, toepassingen en vormen van ondernemen. • Met het Programma Bouwen aan Ambitie worden doorlopende ambitieroutes ontwikkeld en geïmplementeerd om onderwijs en leven lang leren te versterken, verder te innoveren en onderwijs-arbeidsmarkt aansluiting duurzaam te verbeteren. Toekomstgericht onderwijs dat aansluit op de arbeidsmarkt. • Themalabs worden ontwikkeld, zoals Techlab, Digilab en Zorglab, als 'werkplaatsen' voor het innoveren van onderwijs en het versterken van relaties tussen onderwijs en arbeidsmarkt. • Vanuit de arbeidsmarkt worden challenges geformuleerd op alle niveaus (PO, VO, MBO, HBO en WO) voor de genoemde thema's. De leerlingen c.q. studenten werken aan deze challenges in de leerlijnen samen met docenten, onderzoekers en professionals vanuit de themalabs. Voor het bedrijfsleven is het noodzakelijk het aanbod vorm te geven in concrete, afgeronde projecten ('hapklare brokken'). De projecten die ontwikkeld worden geven invulling en ondersteuning aan duurzame ambitieroutes • Binnen het Programma Bouwen aan Ambitie worden scholen ingericht als Ambitiescholen. In 2018 -2019 maken minimaal 5 scholen in NOF waarin onder andere leerlingen van groep 7/8 in een programma van 30 weken kennismaken met veelvoud van aspecten, beroepen en toepassingen op de arbeidsmarkt. Dit concept wordt verspreid naar andere scholen in de regio. In het najaar van 2018 wordt de BAA-werkconferentie georganiseerd. De conferentie zal worden opgezet rond de 3 bouwstenen van de Ambitieschool: ○ Talentontwikkeling – de leerling ○ Ambitiemodel - de wereld ○ Ambitieroute PO-VO – de link tussen leerling en wereld • De ontwikkeling van een 'challenge-based innovatieve doorlopende digiroutes' van po-vo-mbo-hbo-wo-(professionele) ontwikkeling. Thema Digitaal De doelstellingen zijn: • leerlingen kennis laten maken met de nieuwste ontwikkelingen in de wereld van de ICT en digitalisering (o.a. leren programmeren, robotica, 3D printing, etc.). • het stimuleren van de ICT- en digitale vaardigheden van jong tot oud zodat deze aansluit bij en mogelijkheden geeft tot de vraag van het bedrijfsleven (maatschappij van nu en van de toekomst) • leerlingen, ouders en docenten maken kennis met een veelvoud van aspecten, beroepen en toepassingen rondom ICT en digitalisering in het bedrijfsleven. • de jongeren en ouderen ontwikkelen digivaardigheden en specialiseren zich binnen 'digitale vakgebieden. • versterken en verduurzamen van de samenwerking tussen primair, voortgezet, beroepsonderwijs en bedrijfsleven/maatschappij. Projecten en werkwijzen: • DigitaalhuisPlus (alle leeftijden), fysieke Digilabs.frl bijvoorbeeld in bibliotheken. De Digilabs.frl zijn de centrale fysieke plekken voor deze ambitieroutes. • 3D printen en ondernemen (o.a. het 3D kanjers project): een ambitieroute waarin we leerlingen al zo vroeg mogelijk vaardig maken in het werken met 3d-printers. • Codeschool (alle leeftijden o.a. de doelgroep NUGGERS): een ambitieroute gebaseerd op Ecole42, een innovatieve onderwijsvorm waarin leerlingen, werkzoekenden, et cetera zich als programmeur ontwikkelen. In deze vorm zijn er geen docenten, maar werken we vanuit 'code-opdrachten' vanuit samenwerkende bedrijven aan de programmeervaardigheden van deelnemers. • 21Vaardig – Digi-Taal : de ambitieroute waarin bewoners in NOF zich naast taalvaardig ook digitaal vaardig maken om in de maatschappij van nu en straks mee te doen. Thema Techniek De doelstellingen zijn: • meer instroom in techniekopleidingen • meer ambitie op het gebied van techniekonderwijs en –innovatie • meer cross-sectorale samenwerking tussen techniekbedrijven onderling en andere sectoren, bijv. thuiszorg • meer regionale economische groei in technieksectoren • meer samenhang in de regio tussen techniekopleidingen zowel regulier als continue professionalisering

- de trots op techniekprestaties in de regio vergroten Projecten en werkwijzen: - Techlab, samen met bedrijven ontwikkelen we één of meerdere techlabs waarin leerlingen en professionals met de nieuwste technieken leren werken - TechChallenges – ambitieroutes gebaseerd op door bedrijven en maatschappij geformuleerde ‘grand challenges’, bijvoorbeeld op het gebied van ‘sociale kwaliteit’, energietransitie, mobiliteit, et cetera. - Technetkringen, Techniek Tastbaar (PO/VO/MBO), Techniekdagen (VO) en vergelijkbare activiteit in PO. Domeinen: energie, bouw, zorg, landbouw en vervoer Onderwerpen: duurzaam (o.a. energy challenge), circulair, domotica.
Thema zorg Missie - een kennisnetwerk van partijen (onderwijs, zorg, techniek/ICT, overheid) die samen met het regionale MKB werkt aan innovatieve zorg met burgers als vertrekpunt. Doelstellingen - ontwikkelen van duurzame samenwerkingen tussen scholen, overheden en ondernemers. - zorgen voor een hoogstaand regionaal zorglandschap. - ontwikkelen innovatieve diensten en concepten die het lerende, ondernemende en innovatieve zorgvermogen van de regio versterken. - doorgaande leerlijn onderwijs – arbeidsmarkt. Op elk niveau in de doorgaande leerlijn wordt gewerkt aan de afstemming onderwijs – arbeidsmarkt. Projecten/werkwijzen: - project Bijke, realisatie van een digitale ‘zorghond’, een activerende en behulpzame ‘partner’ om verantwoord een leven lang goed thuis te kunnen blijven wonen. In de praktijk is Bijke een platform waarop relevante bedrijven, zorginstellingen, instellingen binnen het sociaal domein, en lokale partners samen deze ‘partner’ zijn. - Bijke is vanuit het Zorglab een werkwijze waarop vanuit ‘ambitieroutes’ innovatieve concepten en diensten door MKB en instellingen samen met scholen (MBO / HBO / universiteit) worden ontwikkeld. - In de uitwerking van de projectvoorstellen wordt geëxperimenteerd, voortdurend afgestemd tussen onderwijs en zorgondernemers en geborgd dat studenten en professionals zich met ambitie kunnen ontwikkelen.
Beoogde (meetbare) resultaten/effecten Meetbare resultaten zijn: - significante verhoging van onderwijs- en opleidingsambitie in NOF en van het ondernemend en innovatievermogen van lerenden en werkenden - verbeterd inzicht in relaties tussen onderwijs en arbeidsmarktontwikkelingen - lagere uitstroom in mbo/hbo - verhoging van de weerbaarheid van de beroepsbevolking in NOF, (5) NOF kenmerkt zich door innovatieve doorlopende ambitieroutes voor lerenden en professionals Als een belangrijk resultaat zien wij de ‘Ambitie Certificaten’. Binnen elk thema verzorgen we certificaten zowel voor leerlingen als professionals op basis van hun gerealiseerde ambities. We gaan uit van de Hoger Onderwijs aanpak. Een ambitiepunt is ongeveer 28 uur bestede tijd. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten Digitaal: - de leerlingen, ouders en leerkrachten hebben kennis van aspecten, beroepen en toepassingen rondom ICT en digitalisering - eind 2020 op 5 plekken in NOF zijn DigitaalhuisPlus gerealiseerd - in elke ‘huis’ is de CodeSchool voor alle leeftijden, ook specifiek voor NUGGERS gerealiseerd. - in 2018-2020 doet 80% van de basisscholen in Noordoost Friesland mee aan de ambitieroute 3D printen en ondernemen. - Digilab is het Digi R&D centrum van NOF waarin bedrijven, scholen en evt. kennisinstellingen samen R&D doen in de vorm van challenges. De ‘challenge-based innovatieve doorlopende digileerlijnen’ van bo-vo-mbo-hbo-wo-professionele ontwikkeling zijn gerealiseerd. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten Techniek: - de leerlingen, ouders en leerkrachten maken kennis met innovatieve ontwikkelingen, beroepen en toepassingen in techniek - realisatie van Techlab, het tech R&D centrum van NOF waarin bedrijven, scholen en evt. kennisinstellingen samen R&D doen in de vorm van challenges. - bedrijven worden in Techlab zichtbaar (Etalage), ze gebruiken het als studieplaats voor de eigen professionals - beroepsopleidingen verzorgen workshops, masterclasses, etc. in techlab, ze hebben een R&D ruimte in Techlab, Met Techlab is de samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs duurzaam ingevuld - scholen geven de samenwerking met bedrijven vorm in een uitdagende leeromgeving voor leerlingen en docenten, ofwel toekomstgericht onderwijs. - We hebben in het schooljaar 2018-2019 minimaal 200 TechLab certificaten uitgedeeld aan deelnemers. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten Zorg: - de leerlingen, ouders en leerkrachten hebben kennis gemaakt met een veelvoud van aspecten, beroepen en toepassingen op de arbeidsmarkt, waardoor ze zicht hebben op hun omgeving en de wereld en daardoor de mogelijkheden kennen die er zijn om zich verder te ontwikkelen - ontwikkelen relevante diensten die het lerende, ondernemende en innovatieve zorgvermogen van de regio versterken - minimaal jaarlijks 2 innovatieve projectvoorstellen voor innovatieve regiozorg. - NOF laat zich zien als een innovatieve zorgregio. - regionaal MKB (zorgbedrijvigheid, samen met installatiebedrijven, ICT bedrijven, en bouwbedrijven) hebben innovatieve regio zorg concepten en diensten ontwikkeld.
2. Partners
Trekker: Willem Wouda uit de stuurgroep Kennis Lab
Overige partijen: - onderwijsinstellingen (PO, VO, MBO) in de regio en daarbuiten (MBO, HBO, WO) - kennisinstellingen - KEI en Kenniswerkplaats - bedrijfsleven: ONOF en bedrijven - lokale overheden - publieke sector - zorg- en welzijn

3. Planning en mijlpalen

Looptijd project: ontwikkeling 2018, uitvoering 2019-2025

Mijlpalen algemeen:

- pilot Bouwen aan Ambitiescholen 2018 – 2019 op 5 basisscholen
- conferentie Bouwen aan Ambitiescholen najaar 2018
- vervolgens in de jaren erna het concept Ambitiescholen verder verspreiden naar andere scholen in NOF, verbreden (rol ouders, rol bedrijfsleven), verdiepen (o.a. middenbouw)

Digitaal:

- in de 1^e helft van 2018 is het 1^e DigitaalhuisPlus open in Surhuisterveen.
- in de 2^e helft van 2018 is het 2^e DigitaalhuisPlus open in Westersen. Eind 2020 zijn er 5 plekken in NOF.
- in de 1^e helft van 2019 is de 1^e Codeschool geopend.
- in 2019 200 Code Certificaten uitgedeeld.
- in 2020 doet 80% van de (basis)scholen in Noordoost Friesland mee aan de ambitieroute 3D printen en ondernemen.
- 21Vaardig – Digi-Taal: In 2019 eerste 200 DigiTaal certificaten uitgedeeld. Vervolgens in de jaren erna de Digileerlijnen verder verspreiden, uitbouwen, verbreden en verdiepen.

Techniek:

- (tijdelijk) Techlab is open in 2018
- in 2018 – 2019 minimaal 1 TechChallenge - ambitieroutes zijn gerealiseerd en weerspiegelen de uitdagingen van o.a. het regionaal bedrijfsleven.
- TechNet kringen en haar activiteiten worden breed gedragen in NOF en de activiteiten weerspiegelen de recentste ontwikkelingen en worden tijdig vernieuwd

Zorg

- in 2018 eerste ZorgLab ingericht en operationeel.
- in 2018 eerste twee BijkeHuizen en het eerste BijkeZorghuis ingericht.
- in 2018 met het MKB twee business modellen voor Bijkediensten/concepten ontwikkeld.
- in het studiejaar 2018-2019 minimaal 100 InnoZorg certificaten uitgedeeld.

4. Projectorganisatie

Benodigd budget:

Kostenraming	
<u>Algemeen</u>	
Pilot en conferentie (al gefinancierd)	p.m.
Doorontwikkeling programma 2018-2025	€ 280.000
Verspreiding programma over alle scholen NOF	€ 900.000
<i>Subtotaal</i>	€ 1.180.000
<u>Digitaal</u>	
Structureel budget 2018-2025	€ 290.000
3D Ambitieroute - 3D printen en ondernemen	€ 180.000
Codeschool 2019-2025	€ 240.000
Digilabs/fysieke plekken	p.m.
<i>Subtotaal</i>	€ 710.000
<u>Techniek</u>	
Structureel budget 2018-2025	€ 300.000
Doorontwikkeling ambitieroutes Techlab	€ 175.000
Techlab/fysieke plekken	p.m.
Technetkringen, Techniek Tastbaar, Techniekdagen	€ 240.000
<i>Subtotaal</i>	€ 715.000
<u>Zorg</u>	
Structureel budget 2018-2025	€ 300.000
Zorglab/fysieke plekken	p.m.
Pilot 'Bijke' 2019-2020	€ 140.000
<i>Subtotaal</i>	€ 440.000
Totaal (afgerond)	€ 3.050.000

Kostenverdeling	
EU subsidies	€ -
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 2.440.000
Bedrijfsleven	€ -
Onderwijs	€ 610.000
Totaal	€ 3.050.000

EU: -

Provincie/ lokale overheden/regio-envelop: 80%

Bedrijfsleven: -

Onderwijs: 20%

2.a Campus voor bouwen en nieuwe materialen

1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten

- Bouwnijverheid is een belangrijke sector in Noordoost Fryslân. Aantal bedrijven zeer innovatief met o.a. nieuwe serviceconcepten en prefab. Medewerkers staan in Nederland bekend als harde werkers.
- Om economische sector van belang te blijven, moet deze zich blijven ontwikkelen en is het van belang dat er voldoende personeel beschikbaar komt en blijft.
- De landelijke ambitie uit de Energieagenda om de complete bebouwde omgeving gasloos van energie te voorzien vraagt om meer snelheid in de uitvoering dan nu gebeurt. Om 290.000 woningen in Friesland van het gas af te halen is de hulp van robots nodig en een inzicht in alternatieve energiebronnen.
- De provincie Fryslân wil dé ontwikkelregio op het gebied van circulaire economie worden in 2025. Daarvoor zet de provincie samen met Vereniging Circulair Friesland (VCF) een programma op. Onder andere voor het thema bouw wordt een regionale transitieagenda opgesteld, die een uitvoeringsprogramma voorstellen voor samenwerkende partijen binnen overheid, brancheverenigingen en ondernemers. Over de beleidsbrief van de provincie vindt eind maart 2018 in de Provinciale Staten besluitvorming plaats. VCF heeft al aangegeven dat ze waar mogelijk ondersteuning wil bieden op het gebied van circulaire kennisontwikkeling en oplossingsrichtingen voor vraagstukken die bij de bouwcampus/proeftuin (zie laatste bullet) naar voren komen.
- Het ontwikkelen van nieuwe constructietechnieken en –materialen is een wenkend perspectief voor de hele regio Noordoost Fryslân. Industrieel bouwen maakt gebruik van gestandaardiseerde, industrieel ontwikkelde en geproduceerde bouwcomponenten. Ook de koppeling met de agrarische sector is kansrijk. Voorbeeld hiervan is het lisdoddenproject.
- De sterke sectoren in de regio (bouwnijverheid, maakindustrie en agrarische sector) kunnen hier allen een rol van betekenis in spelen.
- Duurzaam bouwen is wereldwijd een van de grootste uitdagingen. De regio heeft hiervoor een goede propositie, vanwege de sterke bouwsector.
- De campus heeft als doel een plek te bieden aan MKB-bedrijven om experimenten te doen op het gebied van Industrieel Bouwen met als doel het bevorderen van innovatie en valorisatie in de bouwsector. De campus is gericht op procestechnologie (o.a. automatisering en robotisering), het versnellen van de marktintroductie van producten en de ontwikkeling van circulaire producten voor de bouw. Op de campus wordt de expertise van het MKB en de regionale kennis van de kennisinstellingen gecombineerd om tot een verdere uitwerking, testen (en inbedding) van Industrieel bouwconcept te komen.
- Eind 2017 heeft de regio een subsidieaanvraag bij EFRO ingediend met het projectplan Proeftuin Industrieel Bouwen. Bouwgroep Dijkstra Draisma wil in samenwerking met KEI een proeftuin ontwikkelen waar MKB-bedrijven kunnen experimenteren met industrieel (en circulair) bouwen. Bouwgroep Dijkstra Draisma heeft een gerobotiseerde fabriek in gebruik genomen. Er is een aanvraag ingediend om een gebouw in Dokkum te gebruiken als campus.
- Er is een duidelijke relatie met de toepassing van duurzame bouwmaterialen en -constructies in het kader van de Biobased Economy Friesland. Voor de regio's Noordoost Fryslân en Zuidoost Friesland is een PPS ontwikkeld met een looptijd van juli 2017 tot juli 2021. De businesscase kan hierop aansluiten. Zie voor een verdere beschrijving businesscase 2.d.

Beoogde (meetbare) resultaten/effecten:

- Het opzetten van een fysieke testlocatie (proeftuin) waarin kennis wordt gedeeld en nieuw te ontwikkelen producten van MKB-bedrijven gericht op industrieel (en circulair) bouwen getest (en gepresenteerd) kunnen worden. Alle innovaties moeten als doel hebben een kwalitatieve en duurzame oplossing binnen het industrieel bouwproces.
- Realiseren van (open) samenwerking tussen onderwijs (NHL, Nordwin College), bouwbedrijven en bedrijven in andere sectoren (zoals printing en ICT)
- Het delen en verbinden van kennis tussen bedrijven uit verschillende sectoren door middel van maandelijkse scrum sessies met ondernemers en kennisinstellingen.
- Het verbreden van de bekendheid van industrieel (en circulair) bouwen en het betrekken van MKB'ers en onderwijsinstellingen in het concept.
- Het sluiten van de keten van kennis, naar kunde naar kassa: door meer kleine bedrijven deel te laten nemen aan de campus kan innovatie beter vermarkt worden.
- De structurele inzet van *20 studenten per jaar* van relevante opleidingen (MBO-HBO-WO) gericht op bouw, techniek, communicatie en ICT. Ook doen studenten waar mogelijk zelf onderzoek in overleg met de gebruikers van de proeftuin.
- De ontwikkeling van 3 nieuwe producten op het gebied van industrieel- en circulair bouwen per jaar: ondersteuning bij het financieren en realiseren van businessplan
- De realisatie van één start-up per jaar: ondersteuning bij het financieren en realiseren van businessplan
- In samenwerking met NHL de realisatie van een doorlopende leerlijn op het gebied van industrieel bouwen.
- In samenwerking met het Nordwin College en het Friesland College onderzoek doen naar een nieuwe opleiding gericht op circulaire materialen in de bouw.
- Aansluiting bij de PPS Biobased Economy Friesland.

(Bron: Projectplan Call Proeftuinen KEI en BGDD)

2. Partners

Trekker: KEI NOF en Bouwgroep Dijkstra Draisma

Ondersteunen bij het ontwikkelen:

- Bouw 7/Aero
- Smart Robotics

Gebruikers campus:

- PROBO
- HELEOS
- Betonson
- KNN
- Altenburg & Wymenga

Kennisinstellingen:

- Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
- Hogeschool Utrecht
- Nordwin College/Friesland College
- Overige kennisinstellingen zoals TU Delft, Eindhoven

Ondersteuning:

- Gemeenten Noordoost Fryslân, provincie en waterschap
- Gemeente Leeuwarden

De partners van de PPS Biobased Economy Friesland

Vereniging Circulair Friesland

3. Planning en mijlpalen

Looptijd project: ontwikkeling 2017-2018, uitvoering 2018-2025

Opzetten en management: 2018
Kennisindeling: 2018-2020
Marketing en communicatie: 2018-2020

Mijlpalen:

- 1-6-2018: campus/proeftuin startklaar voor eerste opdrachten
- 31-12-2020: campus op eigen benen: zonder overheidssubsidie

4. Projectorganisatie

Benodigd budget:

Kostenraming	
Werkpakket 1: opzetten proeftuin	€ 854.000
Werkpakket 2: kennisdeling 2018-2025	€ 140.000
Werkpakket 3: marketing en communicatie	€ 140.000
Totaal	€ 1.134.000

Kostenverdeling	
EU subsidies	€ -
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 850.500
Bedrijfsleven	€ 283.500
Onderwijs	€ -
Totaal	€ 1.134.000

EU: -

Provincie/lokale overheden/regio-envelop: 75%

Bedrijfsleven: 25%

Onderwijs: -

Nadere verkenning overige subsidiemogelijkheden en financiering o.a.:

EU:

- Energietransitie Financieringsfaciliteit (ETFF): PM (v.a. €750.000)
- LIFE: PM

Rijk:

- Investeringsprogramma Transitieagenda bouw
- Diverse subsidiemogelijkheden via Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Provincie:

- Subsidieregeling circulaire economie (max €50.000,- per project)

2.b Shared facilities (center)
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
- Noordoost Fryslân kent een groot aantal kleine en middelgrote bedrijven in de maakindustrie. De bedrijven houden zich bezig met soortgelijke (productie)activiteiten maar elk op hun eigen manier. Hierdoor vormen ze niet elkaars concurrenten en liggen er kansen op het gebied van onderlinge samenwerking. - De regio wil een grote slag maken op het gebied van digitalisering, robotisering en 3D-printen in de maakindustrie. Veel bedrijven hebben echter niet zelfstandig voldoende massa om grootschalige investeringen te doen in nieuwe faciliteiten, apparaten e.d. Het MKB is ook vaak onvoldoende in staat om zelf kennis binnen te halen en deze kennis om te zetten in nieuwe producten of diensten. Een recent onderzoek van ABN AMRO (december 2017) maakt duidelijk dat Nederland nog achterblijft bij de mondiale ontwikkeling van 3D-metaalprinten gebaseerd op metaalpoeders. Door de krachten te bundelen is het mogelijk concurrerend te blijven en voorop te blijven lopen. Een aantal bedrijven in de regio streeft dan ook naar een gezamenlijke locatie voor faciliteiten als 3D-printers, shared services, een ruimte voor testopstellingen etc. - Vanuit het innovatiecluster metaal is begin 2018 een quick scan uitgevoerd naar de haalbaarheid en behoefte aan een shared facilities center in de regio. In april is in een breder gezelschap van ondernemers verkend hoeveel animo er is voor het opzetten van een concrete businesscase voor één of meerdere opties. De conclusie is dat ondernemers en overheden in Noordoost Fryslân bereid zijn te investeren in een shared facilities center gericht op midtech bedrijven in de metaalsector. Dit in aanvulling op de smart factory die al wordt gebouwd voor het Innovatiecluster Drachten (een internationaal werkend ecosysteem van samenwerkende High Tech bedrijven en kennisinstellingen die vooroplopen met innovaties en concurrerend zijn op de wereldmarkt). Beide projecten vragen om een onderlinge afstemming. Het shared facilities center is niet alleen voor bestaande bedrijven van belang maar ook een stimulans voor nieuwe bedrijven om zich in de regio te vestigen. Hierbij wordt ook gedacht aan start ups in verschillende niches. - Voor het shared facilities center in Noordoost Fryslân zal gezocht worden naar een goede locatie, vermoedelijk een bestaand, te verbouwen bedrijfspand. In het pand worden maximaal drie 3D-printers ondergebracht. - Om de werkgever en de werknemer van de toekomst op te leiden moet ook worden geïnvesteerd in kennis en onderwijs. NHL Stenden is hiervoor belangrijke partner, maar daarnaast zullen ook universiteiten als de TU Twente en de Universiteit Utrecht worden betrokken. - Aanvullend op het shared facilities center project zal de Metaalunie de ontwikkeling van snijrobots in de regio stimuleren. Het gaat hierbij om kleinere investeringen voor bedrijfsspecifieke apparaten.
Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: De businesscase verkeert nog in de ontwikkelingsfase. De verschillende fasen van het tot stand komen van de businesscase en het gebruik van de shared facilities zijn als volgt: 1. Vraagverkenning (producten, bedrijven, middelen, locatie) 2. Draagvlak creëren 3. Uitvoeringsplan maken 4. Financieringsplan maken 5. Uitvoering Het effect voor het regionale bedrijfsleven te zijn: • Samen gebruik kunnen maken van faciliteiten die zelfstandig niet gerealiseerd zouden kunnen worden. • Samenwerking in het gerobotiseerde werkproces • Innovatie en ondernemerschap in de regio daarmee versterken, zowel bij al in de regio gevestigde bedrijven als het aantrekken van nieuwe bedrijven (waaronder start ups) • Arbeidsproductiviteit verhogen • Een uitgebreide 'providerboog' waarbinnen efficiënt wordt samengewerkt en kennis kan worden overgebracht. • Een kennismakelaar die vragen vanuit het bedrijfsleven bij de juiste partij in de providerboog neer kan leggen. • Per jaar lopen 20 studenten extra stage en naar verwachting 20 zij-instromers • Bedrijven investeren € 2 miljoen aan R&D (slagingskans 50%)
2. Partners
Trekker: KEI NOF. Kennismakelaar en Ynbusiness om de opties voor financiering te verkennen (bijvoorbeeld bij NOM en provincie)
Overige partijen: • Ondernemers en bedrijvenverenigingen • MBO/HBOWO instellingen (NHL, TU Twente, Universiteit Utrecht) • SNN • Innovatiecluster Drachten, waaronder Philips en Berenschot • Kenniswerkplaats Noordoost Fryslân • Ondernemersloket gemeenten • Rabobank • Innovatieplatform Fryslân • Overheid: de gemeenten uit Noordoost Fryslân, Provincie Friesland (VIA) en het Rijk (MIT)
3. Planning en mijlpalen
Looptijd project: ontwikkeling 2018, uitvoering 2019-2020
Mijlpalen: • 2018: uitwerking businesscase en betrekken partners • Vanaf 2019: realisering shared facilities center

4. Projectorganisatie

Benodigd budget:

Kostenraming	
Aankoop en verbouwing gebouw	€ 400.000
Aanschaf drie 3D-printers	€ 3.000.000
Locatiemanager en accountmanager tot 2015 (7 x € 200.000)	€ 1.400.000
Onderwijsprogramma's	p.m.1)
Totaal	€ 4.800.000

1) Onderdeel businesscase 1.b

Kostenverdeling	
EU subsidies	€ -
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 3.100.000
Bedrijfsleven	€ 1.700.000
Onderwijs	€ -
Totaal	€ 4.800.000

EU: -

Provincie/lokale overheden/regio-envelop: kosten locatiemanager/accountmanager, 50% aankoop/verbouwing gebouw, 50% 3D-printers

Bedrijfsleven: 50% aankoop/verbouwing gebouw, 50% 3D-printers

Onderwijs: - (kosten onderdeel businesscase 1.b)

2.c Lerend ondernemersnetwerk: kennisverspreiding en versnellingstafels
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
• Vanuit concurrentieoverwegingen is het voor veel bedrijven niet aantrekkelijk om innovaties te delen. • Juist in Noordoost Fryslân kan het interessant zijn om procesinnovaties in de (maak)industrie met elkaar te delen. Dit komt omdat veel bedrijven geen directe concurrenten van elkaar zijn, maar juist net in een iets andere branche of niche actief zijn. Zij kennen wel vergelijkbare productieprocessen (<i>related variety</i>). • Bedrijven zouden van elkaars processen kunnen leren om daarmee het ondernemerschap in de regio te versterken, zonder de eigen concurrentiepositie in gevaar te brengen. Het kan daarmee voor iedere deelnemer veel opleveren. • De kennisverspreiding hoeft zich niet noodzakelijkerwijs te richten op de huidige ondernemers. Voor toekomstige ondernemers is ook ondersteuning nodig in de vorm van kennisverspreiding. Het stimuleren van nieuw innovatief ondernemerschap levert immers ook een bijdrage aan de beoogde economische groei. • Voor kennisverspreiding is het belangrijk om ook buiten de regio te kijken, zodat Noordoost Fryslân niet zelf het wiel hoeft uit te vinden. Kennispartners en bedrijven buiten de regio met kennis en kunde die niet in de regio aanwezig is trekken samen met Noordoost Fryslân op. • Lerend ondernemerschap brengt de economie in de versnelling: door kennisverspreiding en het delen van best practices verspreidt innovatie zich over de hele regio en daarbuiten. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: <i>Kennisverspreiding</i> • In 2017 is een eerste reeks minimasters van 8 à 9 avonden gestart over ondernemerschap (18-22 uur). Aan één reeks minimasters nemen 15-20 ondernemers deel, iedere avond wordt een nieuw thema behandeld. Er worden <i>webinars</i> georganiseerd, zodat ondernemers ook op afstand kennis tot zich kunnen nemen. • Rabobank gaat meer mini-masters organiseren: er komen voorstellen voor ondernemen en voor de medische wereld. Max 20 ondernemers per avond, doelgroep is eigenaars/directeuren. Ondernemers betalen zelf. Doel is dat er mini-netwerken ontstaan waarin ondernemers met elkaar in gesprek gaan. • Op 2 februari 2018 vond een BIM Kennissessie plaats in Leeuwarden, georganiseerd door KEI NOF, Innovatiecluster Bouw, Cadix en Fritech, voor ondernemers in de bouw- en installatietechniek in Friesland. • Er wordt een LEAN Managementtraject voor midden- en grote bedrijven georganiseerd door het Kennis- en Innovatiehuis in samenwerking met Biddle BV uit Kootstertille. Met LEAN Management worden bedrijfsprocessen verbeterd door o.a. verspillingen te elimineren. • Voor masters op het gebied van agri zoekt de kennismakelaar de afstemming met NFW en Waadhoeke. Het Ambassadeursnetwerk is een groep bedrijven die gemeenschappelijke problematiek bespreken en proberen aan te pakken. • Diverse kennisbijeenkomsten over verschillende onderwerpen die het ondernemerschap versterken. • VNO-NCW MKB Noord (Ondernemer coacht ondernemer), de Rabobank en Kansrijk Eigen Baas gaan om tafel om 1 compleet programma voor verschillende doelgroepen aan te bieden, waarin de minimasters, kansrijk eigen baas en andere projecten een plek krijgen. Zo worden alle losse activiteiten gecoördineerd. <i>Versnellingstafels</i> • Ondernemers worden ondersteund om innovatieve ideeën door te ontwikkelen naar te realiseren business cases/business plannen: per jaar worden 20 ondernemers ondersteund d.m.v. pitches van hun plan, maken van een business plan, en het betrekken van banken bij de kennisbijeenkomsten. • De organisatie van zogenaamde versnellingstafels analoog aan de praktijk in Zuid-Limburg. Daar wordt de volgende routing doorlopen: ○ Een ondernemer dient een innovatief idee in ○ Als het idee wordt geselecteerd wordt de ondernemer gekoppeld aan een innovatie expert. ○ Pitch Event: het idee wordt gepitcht aan circa 125 ondernemers. ○ Ondernemers kunnen zich inschrijven voor de versnellingstafel van het initiatief (circa 8) ○ De versnellingstafel werkt de kansen van het initiatief concreet uit onder leiding van een ervaren expert ○ Slot Event: presenteren van de ontwikkelde business proposities en duidelijkheid over welke deelnemers samen gaan werken voor de uitwerking. • Als gezamenlijke inspanning van de kennismakelaars en het lerend ondernemersnetwerk worden 20 business plannen gerealiseerd tot 2025. (zie business case 3A) • Circa 15 bijeenkomsten per jaar • Minstens 15 structureel participerende bedrijven. • Voor studenten die afstuderen op ondernemerschap faciliteren dat ze gaan ondernemen in Noordoost Fryslân. <i>Het stimuleren van nieuw innovatief ondernemerschap</i> • Het toepassen van de methodiek Kansrijk Eigen Baas voor het ondersteunen van startende ondernemers. Deze methode is eerder toegepast in de regio Achterhoek op het Overijssels platteland. Deels richt het zich op mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, waarmee er een relatie is met businesscase 1a.
2. Partners
Trekker: KEI NOF
Overige partijen kennisverspreiding/kennistafels: • Ondernemers • Investerings- en ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM) • Kenniswerkplaats Noordoost Fryslân • Lauwersdelta: Kennis- en innovatiehuis Noordoost Fryslân • De Gouden Driehoek: samenwerkingsverband 3 O's • Innovatieplatform Fryslân • Project Dwaande Wonen en Werken (ANNO) • MKB Noord • VNO-NCW Noord • Rabobank Idem voor het project Kansrijk Eigen Baas: • Regio Noordoost Fryslân • Kennis & Innovatiehuis Buitenpost • VNO-NCW/MKB-Noord • University of Groningen Centre of Entrepreneurship (UGCE) • Venturelab International Holding • Stichting Kansrijk Eigen Baas • Hanze centrum voor Ondernemerschap • Gebiedscorporatie Oost-Groningen

2.d Economisch en ecologisch gebruik landbouwareaal uitgaande van circulaire economie
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
- Het doel is om in Noordoost Fryslân een economisch slim en ecologisch verantwoorde agrarische sector te hebben, die als kennislab kan fungeren voor de rest van Nederland ('van krimp naar kraamkamer'). Hierin is ook de verbinding tussen agri en food, tot een agrifoodcluster van belang. Daarvoor is verbinding met de foodsector buiten de regio nodig. De regio kenmerkt zich door een schakering van landbouw en veeteelt, groot- en kleinschalige bedrijven, biologische en traditionele landbouw en veeteelt. - De provincie Fryslân wil dé ontwikkelregio op het gebied van circulaire economie worden in 2025. Daarvoor zet de provincie samen met Vereniging Circulair Friesland (VCF) een programma op. Onder andere voor het thema landbouw wordt een regionale transitieagenda opgesteld, die een uitvoeringsprogramma voorstellen voor samenwerkende partijen binnen overheid, brancheverenigingen en ondernemers. Over de beleidsbrief van de provincie vindt eind maart 2018 in de Provinciale Staten besluitvorming plaats. In de transitieagenda landbouw wordt ingegaan op thema's als het sluiten van kringlopen, een gezonde bodem, eiwittransitie en optimale waardebenutting. Op deze thema's worden landbouwdeals gesloten. - Doordat de agrarische sector kapitaalsintensief is en de marges nu al erg smal zijn, is een randvoorwaarde dat de businesscase financieel sluitend is, zo nodig met een (Nederlandse of Europese) financiële impuls gedurende de ontwikkelingsfase. - De basis voor de businesscase is het project "Fjildlab Noordoost Fryslân". Het project omvat de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Kollumerland c.a. en Tytsjerksteradiel, en daarnaast de buiten de regio gelegen gemeente Smallingerland. Er wordt ingezet op productkennis en kwaliteit en kennis over landbouwgrond, gecombineerd met alle denkbare technologieën en er worden stappen gezet naar uitvoeringsplannen en verdienmodellen. Het samenwerkingsverband richt zich op de volgende acht kernthema's: - Natuur, biodiversiteit, landschap en recreatieve sector: omzetten tot nieuwe producten en diensten (bijvoorbeeld: energie uit hout, streekproducten als bessen en bramen die in het landschap ingepast worden) - Gezonde bodem: als basis voor de circulaire economie (bijvoorbeeld: productie en toepassing van Bokashi en het bovengronds uitrijden van drijfmest) - Water en landbouw: verwaarden van blauwe en groene ecosysteemdiensten (bijvoorbeeld: onderzoek naar nieuwe teelten en producten afkomstig van deze teelten) - Duurzame energie: regionaal geproduceerd en afgezet (bijvoorbeeld: opzetten energiecoöperaties, boeren en burgers verbinden bij het plaatsen van zonnepanelen en kleine windmolens) - Mest: regionale verwerking (bijvoorbeeld: nieuwe toepassingen voor mest zoals T-shirts uit runderdrijfmest en zoeken naar cross over mogelijkheden) - Voer: reststromen verwaarden (bijvoorbeeld: sluiten van de eiwit behoefte) - Zoet en Zout: zilte producten en diensten (bijvoorbeeld: onderzoek naar teelt van zilte gewassen) - Voeding: gezond, regionaal en functioneel (bijvoorbeeld projecten rondom lokaal geproduceerd voedsel) Uitdiepen van deze kernthema's moet de cross-over naar een gebiedsgerichte circulaire economie gaan ondersteunen. - Daarnaast is er sinds juli 2017 een publiek private samenwerking Biobased Economy Friesland met een looptijd tot juli 2021. De PPS richt zich op Noordoost Fryslân en Zuidoost Friesland. Om kansen op het gebied van economische ontwikkeling en werkgelegenheid te concretiseren is kennis, ondernemerschap en daadkracht nodig. Er zijn drie pijlers: 1) aansluiting bij BeStart (een initiatief vanuit ondernemers, overheden en kennisinstellingen op het gebied van cleantech). BeStart is een ontwikkelprogramma voor jonge ondernemers die werken aan innovaties op het gebied van biobased of circulaire economie. 2) verdieping binnen twee regionale programma's rondom Biobased Economy (Better Wetter en Ecomunitypark), met aansluiting bij de regioagenda's van NO en ZO Fryslân, 3) samenwerking met een aantal individuele, toonaangevende, ambitieuze ondernemers uit NO en ZO Friesland. In Fjildlab Noordoost Fryslân kan aansluiting bij dit programma worden gezocht. - Aansluitend op de PPS Biobased economy is het Brûsplak ontwikkeld. Het Brûsplak is onderdeel van het regionale programma 'Better Wetter: de proeftuin voor toekomstbestendig waterbeheer, voor ecologie en economie. Door combinatie van factoren zoals bodemdaling in het veenweidegebied, vaak drogere periodes en meer extreme regenbuien, moet er nagedacht worden over een toekomstbestendig waterbeheer en nieuwe verdienmodellen in (zeer) natte omstandigheden. Het Bûtenfjild is een ideale proeftuin om dat te onderzoeken en proeven te doen. Overheid, ondernemers, maatschappelijke organisaties, onderwijs en onderzoek werken hierin nauw samen. Het Brûsplak ligt in het hart van het Bûtenfjild en verbindt alle partijen. - Regionale vertegenwoordigers van de sector ervaren wet- en regelgeving als een knelpunt voor goede ontwikkeling van de sector. - Fjildlab Noordoost Fryslân kan als onderdeel van het ANNO programma 'Grien & Blau' worden gezien. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: - Een samenwerkingsverband dat inhoudelijk is georganiseerd rondom de 8 kernthema's. Er zijn inmiddels zes van de acht kennistafels van Fjildlab georganiseerd (de thema's verzilting en voeding worden nog georganiseerd). 4 proefvelden met faciliteiten voor onderzoek, samenwerking, cocreatie, testen, demonstreren en bewustwording. - Een informatie- en communicatiestructuur met een website, filmpjes, vakartikelen, cursussen, expo's en demo's met als doel het uitdragen van de bevindingen en het aanleren van vaardigheden. - Een samenhangende reeks van voorstellen, projecten en onderzoeken en verdienmodellen dat zich richt op het realiseren van nieuwe diensten, producten en ideeën aangaande circulaire economie in landbouwgebieden. Deze geven naast antwoord op specifieke onderzoeksvragen vanuit productontwikkeling, ook inzicht in en antwoorden op bredere maatschappelijke vragen als: - de directe koppeling met circulaire economie initiatieven aan landbouw: het belang van samenwerking, de waarde van 'goede' landbouw voor de kwaliteit van producten, het effect van circulaire economie op de kwaliteit van het landbouwgebied); - een extra impuls voor de werkgelegenheid en het bruto regionaal product door verkorting van de arbeidsketen (meer productie binnen de regio, zoals streekproducten); - ervaringen met het realiseren van een gebiedsaanpak: socio-economische aspecten, wet- en regelgeving, succes-/ faalfactoren voor verdienmodellen; - een methodiek gericht op de verwaarding van het gebied als geheel (met kansen en valkuilen). - Vooruitlopend op de bovengenoemde zaken kan in ieder geval gedacht worden aan het volgende: - inventarisatie van het gewenste gebruik van bodem, water en waterberging en de daarbij behorende randvoorwaarden; - het opstellen van een grondstoffen stroom analyse in de regio; - omzetten van inventarisaties van satelliet/dronebeelden in een concreet handelingsperspectief voor de boeren: wat kunnen en wat moeten ze er mee; - het in beeld brengen en realiseren van de kansen van verzilting voor de agrarische sector, via initiatieven zoals 'Holwerd aan Zee', 'Van Zoet naar Zout' en de 'Saltcampus'; - het afstemmen van vraag en aanbod tussen akkerbouw en veehouderij bedrijven van vraag en aanbod van (rest)producten; - het in beeld brengen en realiseren van kansrijke crossovers tussen de verschillende branches, zoals duurzame energie, biobased producten voor bouw en chemiesector; - verkenning van de rol van water rond de 8 kernthema's, mogelijke schaa sprong en leidende rol van de regio op dit gebied; - het inventariseren en adresseren van knellende wet- en regelgeving; - het verkennen en realiseren van pilots. Ook in samenwerking met andere initiatieven in de regio zoals de "Potato Valley". - Deelname aan Fjildlab Noordoost Fryslân zorgt voor een meetbare ontwikkeling van kennis en kunde naar kassa in een circulaire gebiedseconomie. - Resultaat in 2018: 5 projecten. Tussen 2018 en 2025: een groei van 20 (begin) tot 50 (naar 2025 toe) projecten per jaar. In totaal 200 projecten (3 tot 4 projecten per kernthema/jaar). - Het realiseren van in totaal 50 nieuwe verdienmodellen in 2025.

- Het komen tot/deelnemen aan een organisatie die de proeftuin in binnen- en buitenland promoot.
- Het aanbieden van leerwerk combinaties in agrarische bedrijven om het personeelbestand op peil te houden.
- Waar mogelijk en nodig wordt de samenwerking gezocht met partners buiten Friesland. Kennis die wordt opgedaan in de projecten wordt geëxporteerd naar Nederland en daarbuiten.
- Daarnaast is afstemming en verbinding met de PPS Biobased Economy Friesland en het Brûsplak noodzakelijk.
- Tot slot zal in samenspraak met UWV en het ministerie van SZW moeten worden gezien hoe de regeldruk kan worden verminderd door met name regels die belemmerend werken op te heffen of aan te passen.

2. Partners

Trekker: Albert van der Ploeg (Noardlike Fryske Wâlden), ondersteund door een op te zetten kopgroep / denktank van agrariërs (agrariërs als co-creators van het kenniscentrum). Als meer partijen deelnemen aan de kenniskringen van Fjildlab Noordoost Fryslân, is er minimaal een trekker voor elke tafel. Momenteel zit al in elke kenniskring een ondernemer verbonden aan ONOF.

- Provincie Friesland
- Vereniging Noardlike Fryske Wâlden (NFW)
- Van Hall Larenstein (VHL)
- Ondernemersfederatie Noordoost Fryslân (ONOF)
- Namens alle partners reeds betrokken bij het Fjildlab Noordoost Fryslân, te weten:
 - Agrariërs NFW
 - Ondernemers ONOF
 - Anteagroup
 - Wetterskip
 - Landschapsbeheer Friesland
 - Friese Milieu Federatie
 - Deltaplan Agrarisch Waterbeheer
 - Agrarisch Collectief Waadrâne
 - Nationaal Park De Alde Feanen
 - A&W advies
 - Wetsus
 - Vitens
 - Compact board
 - Gemeenten Noordoost Friesland
 - NMI-agro
 - Mulder Agro
 - Louis Bolk Instituut
 - WUR
 - Nordwin
 - Aequator
 - LTO-noord
 - DLV advies
 - OBN
 - Staatsbosbeheer
 - Ministerie EZ
 - Engie
 - Ekwadraat
 - KEI
 - Kenniswerkplaats
 - Emissierechten.nl
 - Energiecoöperatie Garyp
 - Agriton
 - Sikma Stroobos
 - Partners KC Bodem
 - HZPC Holland B.V.
 - Zaadveredelingsbedrijven
- Partners PPS Biobased Economy Friesland en het Brûsplak voor zover hierboven nog niet genoemd.
- Andere relevante initiatieven zoals: Dairy Campus, Potato Valley en de Bouwcampus

3. Planning en mijlpalen

Op 14 maart 2018 zijn de eerste landbouwdeals ondertekend. Provincie en partijen committeren zich daarbij om voor de deals op korte termijn concrete plannen van aanpak op te stellen waarin ook inzicht gegeven wordt in de bijdragen van partners en provincie voor de uitvoering ervan. Provincie zal de deals meenemen in het uitvoeringsprogramma Duurzame Landbouw en Agrifood dat medio 2018 aan Provinciale Staten wordt voorgelegd. Daarnaast zal de provincie zich ook inzetten om voor de deals te kijken naar financiering vanuit POP en Leader programma's en landelijke en EU gelden. Uitvoering van de projecten vindt plaats in de periode 2018-2025.

In 2018 moet tevens worden aangesloten bij de PPS Biobased Economy Friesland/het Brûsplak.

4. Projectorganisatie	
De kosten worden geraamd op minimaal €1 miljoen per jaar en maximaal €3 miljoen per jaar. De totale projectkosten voor 200 projecten tot 2025 wordt geraamd op maximaal €24 miljoen. Vooralsnog wordt uitgegaan van € 16 miljoen tot 2025. Daarnaast zijn er de kosten voor de basisstructuur.	
Benodigd budget:	
Kostenraming	
Uitvoering projecten 2018-2025	€ 14.000.000
Inrichting basisstructuur	€ 2.220.000
Totaal	€ 16.220.000
Kostenverdeling	
EU subsidies (ELGF/ELPO)	€ 3.244.000
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 9.732.000
Bedrijfsleven	€ 2.433.000
Onderwijs	€ 811.000
Totaal	€ 16.220.000
EU: 20% Provincie/lokale overheden/regio-envelop: 50% Bedrijfsleven: 15% Onderwijs: 5% VHL gaat, tezamen met de andere betrokken HBO's en MBO's, de inspanningverplichting aan om 1/3 van de benodigde projectkosten extern te verwerven uit onderzoeksmiddelen tot maximaal €1.000.000,-/jaar. ONOF en NFW gaan tezamen de inspanningsverplichting aan om 1/3 van de benodigde projectkosten uit de markt te genereren. Te weten cash of in-kind bijdrage van ondernemers en organisaties uit de regio. NFW: gaat de verplichting aan om eenmalig een bijdrage te leveren aan de basiskosten voor de inrichting van de proefpercelen van €40.000,- en jaarlijks een bijdrage van €5.000,- voor de vergoeding van het gebruik van de proefpercelen tot 2025. Daarnaast gaat NFW de verplichting aan om in 2018, €40.000,- in cash bij te dragen aan de projectkosten van projecten op het gebied van energietransitie. De provincie Friesland: gaat de verplichting aan om €30.000,- bij te dragen aan de basiskosten van Fjildlab Noordoost Fryslân. Bij een positieve jaarlijkse evaluatie, spant de provincie zich in om tot 2025 genoemd bedrag, gecorrigeerd voor inflatie, jaarlijks bij te dragen. De provincie gaat tevens de inspanningsverplichting aan om 40% van 1/3 van de projectkosten bij te dragen. Deze middelen worden aangewend voor de noodzakelijk matching van de onderzoeksmiddelen. Benodigde provinciale middelen kunnen afkomstig zijn uit bestaande provinciale financieringsinstrumenten. Per project wordt door de provincie beoordeeld welk financieringsinstrument passend is Het ministerie EZK gaat via de regiodeal NOF de verplichting aan van een bijdrage aan de basiskosten van €8.000,- per project.	
Subsidiemogelijkheden o.a.:	
<i>EU:</i>	
Energietransitie Financieringsfaciliteit (ETFF) (v.a. €750.000)	
LIFE	
<i>Rijk:</i>	
Investeringsprogramma Transitieagenda biomassa en voeding	
Diverse subsidiemogelijkheden via Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	
<i>Provincie:</i>	
Subsidieregeling circulaire economie (max €50.000,- per project)	
Transitiefonds landbouw	

3.a Organisatie uitvoering Regiodeal (3 o's)
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
- Voor de realisatie van de ambities van de Regiodeal is het belangrijk dat er een zo groot mogelijke slagkracht bij de uitvoering wordt gecreëerd. De regio Noordoost Fryslân kent al verschillende initiatieven die overheden, ondernemers en onderwijs met elkaar verbinden. Bijvoorbeeld de Gouden Driehoek, Kenniswerkplaats, Kennislab en KEI. Dit toont aan dat de bereidheid tot samenwerking bij de partijen zeer hoog is en dat partijen elkaar in ieder geval al wel kennen. Wel is er nog sprake van versnippering en het is niet altijd even duidelijk hoe samenwerkingsinitiatieven zich tot elkaar verhouden en of er mogelijk sprake is van overlap. Dit heeft tot gevolg dat er nog een stille reserve in de gezamenlijke slagkracht zit. - De verschillende initiatieven hebben allemaal contact met ondernemers, maar ook met het onderwijs. Voor deze organisaties is het onduidelijk bij welk initiatief ze moeten zijn met een 'vraag', maar ook hoe deze initiatieven zich tot elkaar verhouden. Voor hen moet het duidelijk én herkenbaar zijn bij wie ze in de regio moeten zijn: één duidelijke toegangspoort voor ondernemers (en onderwijs). - De Regiodeal is een gezamenlijke ambitie vanuit overheid, ondernemers én onderwijs (de Triple Helix). Logisch gevolg is dat de realisatie van deze ambities een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Triple Helix wordt. - De Regiodeal is een uitwerking op de opgave 'kennis' van de ANNO agenda. Binnen de regionale samenwerking Agenda Netwerk Noordoost (ANNO) wordt er op meer thema's regionaal samengewerkt waar de Triple Helix geen of weinig betrokkenheid bij heeft en vooral door de overheid wordt aangestuurd. Er is een goede verbinding tussen de uitvoering van de Regiodeal en de ANNO opgaven. Onderdeel van de regionale uitvoeringsorganisatie worden de kennismakelaars. - Veel mkb'ers willen wel meer samenwerken met kennisinstellingen, maar het ontbreekt hen aan tijd of de ingangen om dit van de grond te krijgen. - Kennisinstellingen zijn voor het bedrijfsleven van groot belang, niet alleen om bij te blijven maar juist om een voorsprong op de concurrentie te kunnen krijgen. - Wanneer bedrijven en kennisinstellingen meer met elkaar optrekken zal de keten van kennis, naar kunde, naar kassa beter op elkaar aansluiten. - Het doel is de kenniscomponent bij bedrijven verder te ontwikkelen en daardoor het innovatief vermogen en de vermarkting van innovaties te stimuleren. - Er zijn inmiddels twee kennismakelaars in NOF aangesteld: Jeroen van Wijk en Wiebe van der Veen. Jeroen is projectmanager voor het opzetten en ontwikkelen van de bouwcluster en Wiebe is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een tweede innovatiecluster: metaal. In oktober 2017 is het innovatiecluster Bouw gestart, met 9 aangesloten bedrijven. Voor wat betreft het metaalcluster heeft de kennismakelaar contact gehad met de 50 bedrijven (van de 190) die geen eenmansbedrijf zijn. De inventarisatie wordt eind februari afgerond en er zal dan begin maart een sessie plaatsvinden met een brede vertegenwoordiging uit de metaalsector onder andere het draagvlak voor <i>shared facilities</i> te onderzoeken. Onderdeel van de businesscase is de monitoring van de regiodeal. Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: - Voor ondernemers is het duidelijk waar in de regio ze moeten zijn met innovatievraagstukken, clustering én het zoeken van verbinding met het onderwijs. - Ondernemers én het onderwijs worden adequaat geholpen door onder andere de kennismakelaars. - Opsporen witte vlekken en nieuwe kansen die wezenlijk bijdragen aan de doelstelling van de regiodeal - Aanjagen van nieuwe initiatieven in de gedefinieerde groeisectoren - Juist in de initiële fase een belangrijke rol spelen om een projectplan tot een levensvatbare businesscase te brengen. - Kennismakelaars vanuit de uitvoerende organisatie verbinden ondernemers en helpen ondernemers met innovaties: de ontwikkeling en doorvertaling van kennis naar kunde naar kassa. Dit is een proces van de lange adem waarbij kennis makelaars een essentiële rol vervullen om te faciliteren en te verbinden tussen de 3O's in de innovatieclusters. In 2025 heeft dit geleid tot minstens 20 nieuwe producten en 5 nieuwe bedrijven (start-ups, spin-offs of joint ventures). Het aantal patentaanvragen is in 2025, door de verbeterde samenwerking met kennisinstellingen, met 100% toegenomen ten opzichte van 2015 - Naast het bouw- en metaalcluster wordt ook het innovatiecluster agrifood voorzien van een kennismakelaar. - Er is een zo optimaal mogelijke afstemming over de contacten met ondernemers en het onderwijs vanuit de uitvoerende organisaties. KEI zoekt bijvoorbeeld de inhoudelijke samenwerking en systematische afstemming (bedrijfsgegevens, visitekaartjes) met Ynbusiness. - Er is een platform die vanuit de Triple Helix adequaat sturing geeft aan de programmering en uitvoering van de Regiodeal. - De businesscases worden volgens de opgestelde doelen, planning, etc. uitgevoerd. Stimuleren van de voortgang - Er is continue zicht op de voortgang van de uitvoering van de (businesscases uit) Regiodeal en, daar waar nodig, worden maatregelen genomen om de doelen van de businesscases alsnog te halen. - Eindresultaat: samen met partijen werken aan de doelstelling van € 400 mln. groei en 30.600 fte's in 2025
2. Partners
Trekkers: Marga Waanders, ondersteund door ANNO, Kenniswerkplaats, Kennis- en Innovatiehuis (KEI), Kennislab, de Gouden Driehoek, kennismakelaars
Overige partijen: - Het onderwijs (van PO t/m WO) - De ondernemers, vertegenwoordigd door de ONOF - Clusterorganisaties, bijvoorbeeld Innovatiecluster Drachten - Innovatieplatform Fryslân - SNN - NOM - Ynbusiness - Noardlike Fryske Wâlden - Overheid: de gemeenten uit Noordoost Fryslân, Provincie Friesland (VIA) en het Rijk (MIT)
3. Planning en mijlpalen
Looptijd project: Implementatie in 2018, daarna operationeel vanaf 2019 – 2025
Mijlpalen: - Vaststellen opdracht onafhankelijke persoon/organisatie (medio april 2018) voor uitvoeren tussenevaluatie ANNO en uitvoering Regiodeal. - Opleveren tussenresultaten opdracht (medio juli 2018, waaronder missie, strategie, programma, organisatie, financiering, besturing, stakeholders) - Opleveren eindresultaat opdracht & instemming met vervolg (medio september 2018) - Tweede helft 2018: innovatiecluster metaal opgezet en verkenning mogelijkheden voor innovatieclusters in andere sectoren - Opstellen implementatieplan en actieplan 2019. - Start implementatie (vanaf oktober 2018) 2019-2025: opzetten van innovatieclusters in andere sectoren.

4. Projectorganisatie en budget

Benodigd budget:

Kostenraming	
Uitvoerende organisatie(s) (thans KEI, Kenniswerkplaats en Kennislab) 2018-2025	€ 2.750.000
Gouden Driehoek 2018-2025	€ 350.000
Inzet Kennismakelaars 2018-2025	€ 2.100.000
Totaal	€ 5.200.000

Kostenverdeling	
EU subsidies	€ -
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 4.160.000
Bedrijfsleven	€ 520.000
Onderwijs	€ 520.000
Regio-envelop	€ -
Totaal	€ 5.200.000

EU: -

Provincie/lokale overheden/regio-envelop: 80%

Bedrijfsleven: 10%

Onderwijs: 10%

5. Werkafspraken en acties (focusgroep 22 maart)

- Er wordt in samenhang met de tussenevaluatie ANNO en onafhankelijk persoon aangesteld om de drie uitvoerende organisaties samen te brengen naar één organisatie.

3.b Regiomarketing en destinatiebranding
1. Doel en beoogde meetbare resultaten/effecten
- Regiomarketing en destinatiebranding heeft een tweeledig doel: 1) het stimuleren van mensen en bedrijven om in de regio te blijven vanwege een aantrekkelijk woon- en werkklimaat en daarnaast ook het promoten van Noordoost Fryslân als toeristisch aantrekkelijke regio. - Een goede marketing van de regio is een belangrijke acceleratiefactor om de gewenste economische groei te bereiken (geschat aandeel volgens het eindrapport Economische Transformatiemonitor Noordoost Fryslân: 6%). Hetzelfde geldt voor acquisitie (geschat aandeel 8%). - De regio zou daarbij haar bescheidenheid moeten doorbreken: grutsk wêze op het gebied. Het op de kaart zetten van de regio als één merk vraagt om inzicht in wat precies de identiteit, kernwaarden en positionering van Noordoost Fryslân zijn. Een belangrijke vraag hierbij is: hoe onderscheidt de regio zich van de rest van Fryslân of kan beter worden meegelift op de identiteit van Fryslân als geheel? Ook zal sprake moeten zijn van gezamenlijk investeren door ondernemers en overheden met inspraak van de ondernemers. - In economisch opzicht draagt de regio nog te weinig haar identiteit van doeners en makers naar buiten uit. Dit geldt voor alle drie de topsectoren: metaal, bouw en vooral landbouw. Op het terrein van de landbouw wil de regio hét kennislab van Nederland worden voor een intensieve en duurzame agrarische sector, passend binnen het streven van geheel Fryslân om dé ontwikkelregio op het gebied van circulaire economie te worden in 2025. - Een voorwaarde voor het aantrekken van voldoende goed opgeleide jongere werknemers en ondernemers is een aantrekkelijk woon- en werkklimaat. Dat vraagt niet alleen om fysieke en maatschappelijke ingrepen, maar ook een goede marketing van de regio. Gedacht kan worden aan succesvolle en landelijk bekende campagnes als ‘Zuid-Limburg, je zal er maar wonen’ en ‘Zuid-Limburg, je zal er maar werken’. - De regio hanteerde in het verleden ‘Dwaande’ als instrument voor regiomarketing. Deze regiomarketing lijkt niet echt tot een brede externe bekendheid van de regio te hebben geleid en voldoende effect te hebben gehad. - De tijd lijkt dan ook rijp te zijn voor een nieuwe marketingstrategie gericht op het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid en vermindering van het vertrek vanuit de regio, het liefst zelfs een vestiging van relatief jonge huishoudens (veelal gezinnen) in de regio. Bij dat laatste kan bijvoorbeeld worden gedacht aan jongeren die vertrokken zijn uit de regio om elders te studeren en die mogelijk onder bepaalde voorwaarden terug willen naar de regio. - Hoewel de eerste verantwoordelijkheid bij de regio ligt (zie de partners), ligt er ook een verantwoordelijkheid bij de gemeenten en individuele bedrijven om de regio te promoten. - Een dergelijke marketingstrategie heeft alleen zin als beloftes in de marketing ook fysiek worden waar gemaakt. Een goed vestigingsklimaat voor bedrijven vraagt om moderne duurzame bedrijventerreinen en een goede bereikbaarheid (die met de aanleg van de Centrale As ook sterk is verbeterd), een goed werkklimaat voor ook hoger opgeleiden vraagt om interessante jobs (in het geval van een meerpersoonshuishouden ook voor de partner) en een aantrekkelijk woonklimaat om een goed en betaalbaar woningaanbod in combinatie met sterke voorzieningen en goede recreatiemogelijkheden. De marketingstrategie kent daarmee een directe koppeling met verscheidene ANNO projecten. - Voorafgaand aan de marketingstrategie is het gewenst om eerst exit interviews te houden met bedrijven en inwoners die in het verleden uit de regio zijn vertrokken en na te gaan om welke redenen zij zijn vertrokken. Als het gaat om ‘push’ factoren kan worden nagegaan in hoeverre deze te beïnvloeden zijn waardoor toekomstig vertrek vermindert. Ook kan worden nagegaan wat de eventuele ‘pull’ factoren zijn geweest die bedrijven en inwoners hebben beïnvloed bij hun keuze voor de regio. - Als het gaat om toerisme en recreatie is Noordoost Fryslân is een aantrekkelijke regio. Er zijn enkele top recreatieparken, het landschap is met de wâlden gevarieerd en de regio grenst direct aan de Waddenzee. Er zijn diverse projecten ontwikkeling, zoals Holwerd aan zee waarmee de directe relatie tussen de regio en de Waddenzee wordt hersteld en het creëren van een doorgaande vaarroute van de Friese meren naar de Waddenzee. - De regio profileert echter landelijk weinig als toeristisch recreatief aantrekkelijk gebied. Inhoudelijk kan de regio nog een slag maken als het gaat om het verbinden van de verschillende toeristisch recreatieve elementen. Het gaat daarbij ook om de samenhang met het aanbod in geheel Friesland, zoals Leeuwarden (culturele hoofdstad van Europa in 2018), de Friese meren en de Waddeneilanden (met name Schiermonnikoog en Ameland gezien de bootverbinding vanuit Holwerd). Maar ook de regiomarketing vraagt de aandacht. De regio is nog weinig bekend in binnen- en buitenland. - Duurzaam toerisme en recreatie kan een pijler zijn voor economische groei, zeker in combinatie met natuurontwikkeling en duurzame landbouw. De doelgroep bestaat uit mensen die rust en ruimte zoeken. Er is ook sprake van een positieve invloed op het woon- en leefklimaat in de regio (een belangrijke vestigingsplaatsfactor voor mensen en bedrijven) en het leidt het tot extra bestedingen in de lokale detailhandel. Gemikt wordt op een groei van het BRP in deze sector tot 2025 met 12% (van € 51 naar € 57 miljoen). Dat vraagt zoals gezegd wel om een ‘totaal product’ van aanbod, waarbij Noordoost Fryslân aansluit bij het aanbod van de gehele provincie.
Beoogde (meetbare) resultaten/effecten: - Het in beeld krijgen bij bedrijven en inwoners wat de push en pull factoren zijn geweest bij hun beslissing om uit de regio te vertrekken c.q. er zich te vestigen. - Het in de markt zetten van een sterk en herkenbaar merk ‘Noordoost Fryslân’, eventueel als onderdeel van een imagoversterking van Fryslân als geheel. - Vergroting van de positieve naamsbekendheid van de regio met 25% in 2020 en 50% in 2025 bij burgers en bedrijven (percentages nader te bezien in relatie tot 0-meting, binnen- en buitenland?) <i>Referentie: uit peilingen van de campagne ‘je zal er maar wonen’ blijkt dat 45 procent van de ondervraagden een positiever beeld van Zuid-Limburg heeft gekregen door de tv-spotjes en dag- en weekbladadvertenties. Ook is 44% van de eigen inwoners positiever gaan denken over de regio.</i> - Een gericht acquisitieprogramma om nieuwe bedrijven in de regio aan te trekken (vooral gericht op een circulaire economie), in het bijzonder in de drie topsectoren en daaraan toeleverende/daarvan afnemende bedrijven (versterking ecosysteem). Concreet doel: het aantrekken van 20 nieuwe bedrijven als direct gevolg van de campagne per 2020 (10 per jaar) en 100 nieuwe bedrijven in de periode 2020-2025 (20 per jaar). <i>Referentie: totale toename aantal bedrijven in de Noordoost Fryslân in 2016: 310, in 2017: 155 (CBS Statline).</i> Naast enkele grote bedrijven kan het vooral ook gaan om kleinschalige ‘footloose’ bedrijven die via internet wereldwijd opereren en waarvan de ondernemers de rust en ruimte van de regio met grote woningen (vrijkomende boerderijen) appreciëren. - Een marketingstrategie die zich gelijk richt op alle drie de topsectoren is waarschijnlijk weinig effectief. Het voorstel is daarom om te beginnen met het aantrekken van bedrijven en toekomstige werknemers in de agrifood sector. Doordat de regio hét kenniscentrum bij uitstek op het terrein van de landbouw wil worden, liggen hier de grootste kansen. Bij gebleken succes kan de marketing zich in een latere fase op de andere topsectoren richten. - Toename binnenlandse vestiging naar de regio met 30% in de periode 2020-2025. Referentie: toename gevestigde personen (binnenlands) in COROP-regio Noord-Fryslân 2010-2016: 19%. - Het in de markt zetten van het toeristisch-recreatieve aanbod in de regio, met als doel 12% meer bestedingen in deze sector in 2025. Gedacht kan worden aan een campagne vergelijkbaar met ‘er gaat niets boven Groningen’. Deze campagne heeft geleid tot een netto groei van de bestedingen met € 90 miljoen.
Aanpak Het voorstel is om de aanpak van de marketing te baseren op vier stappen: - Een analyse die zich zowel voor wat betreft wonen en werken als toerisme en recreatie richt op hoe de regio en de marketing van de regio functioneert en wat de knelpunten zijn. Dit leidt tot een scherpe probleemstelling. - Het bepalen van de strategie, waar komt de focus te liggen: wie zijn de doelgroepen, zijn er rolmodellen, wat zijn de kpi's (key performance indicatoren) en roi's (return on investment)? - Hoe kan de strategie in een operationele tactiek worden vertaald: welke middelenmix, wat zijn de conversiedoelstellingen (bijvoorbeeld aantal leads en realisatie daarvan), welke functionaliteiten worden gebruikt en om welke content gaat het? - Operationalisatie: beschikbare tijd, inzet middelen en financiering, een concrete planning, hoe meten en optimaliseren we?
2. Partners

Trekker: Voor wat betreft wonen en werken is dit afhankelijk van de nieuwe organisatiestructuur van de regio (businesscase 3.A), aangezien de regiomarketing het gehele uitvoeringsprogramma raakt. Het meest waarschijnlijk lijkt daarbij een nieuw opgetuigde 'Gouden Driehoek' als triple helix organisatie (ondernemers, onderwijs en overheid). Voor toerisme en recreatie ligt de Stichting RegioMarketing Toerisme (RMT) voor de hand.

Overige partijen:

- Gemeenten in de regio
- Provincie Fryslân
- Voor wonen en werken: Ondernemersorganisaties en individuele ondernemers, makelaars
- Voor toerisme en recreatie: Wetterskip, Noardlike Fryske Wâlden, Nationaal Park De Alde Feanen, ondernemers in de sector toerisme en recreatie

3. Planning en mijlpalen

Looptijd project: ontwikkeling 2018-2019, uitvoering 2020-2025

Mijlpalen:

- In 2018 uitvoeren van een imago-onderzoek van de regio in binnen- en buitenland en exit interviews met vertrokken bedrijven en bewoners. Dit kan gezien worden als nulmeting.
- In 2018-2019 opzetten van een organisatie als onderdeel van de nieuwe organisatiestructuur (businesscase 3.A) om de marketing te kunnen uitvoeren.
- In 2019 komen tot een uitgewerkte campagne voor regiomarketing met als doelen:
 - het in de markt zetten van een sterk merk 'Noordoost Fryslân', waarbij eventueel wordt meegelift op het imago van Fryslân als geheel;
 - een gerichte acquisitieprogramma voor het aantrekken van nieuwe bedrijven in de regio;
 - het verbeteren en versterken van het imago van de regio als innovatiecentrum op het gebied van duurzame landbouw;
 - het verbeteren en versterken van het imago van de regio als aantrekkelijk woon- en werkgebied;
 - een uitgewerkte campagne voor toeristisch-recreatieve regiomarketing
- In 2019 ontwikkelen van een toolkit voor ondernemers en overheden gericht op regiomarketing
- In 2019 komen tot een monitoringsysteem om de effecten van de campagne en toolkit te meten.
- In de periode 2020-2025 uitvoering geven aan de campagne en het meten van de effecten.

4. Projectorganisatie en budget

Benodigd budget:

Kostenraming	
<u>Regiomarketing wonen en werken</u>	
Imago-onderzoek en exit-interviews	p.m. 1)
Inrichten organisatie, ontwikkelen campagne en toolkit ondernemers en overheden (2019)	€ 200.000
Uitvoeren campagnes 2020-2025	€ 1.750.000
Organisatiekosten 2020-2025	€ 750.000
<i>Subtotaal</i>	€ 2.700.000
<u>Marketing toerisme en recreatie</u>	
Inrichten organisatie, ontwikkelen campagne en toolkit ondernemers en overheden (2019)	€ 200.000
Uitvoeren campagnes 2020-2025	€ 1.750.000
Organisatiekosten 2020-2025	€ 750.000
<i>Subtotaal</i>	€ 2.700.000
Totaal	€ 5.400.000

1) Financiering van huidige budget Dwaande

Kostenverdeling	
EU subsidies	€ -
Provincie Fryslân/lokale overheden/regio-envelop	€ 4.860.000
Bedrijfsleven	€ 540.000
Onderwijs	€ -
Totaal	€ 5.400.000

EU: -

Provincie/lokale overheden/regio-envelop:90%

Bedrijfsleven: 10%

Onderwijs: -